

Tekmeria

Vol 10 (2011)

γεγενήσθαι. μηνύεται οὖν ἀπὸ μετοίκων τέ τιων καὶ ἀκολούθων περὶ μὲν τῶν Ἐρμῶν οὐδέν, ἀλλων δὲ ἀγαλμάτων περικοτάλ τινα ποτέσσον δῆτα περιέχουν μετὰ σποδιᾶς καὶ οἶνου γεγονότος. ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ • ΕΘΝΙΚΟΝ ΙΑΡΤΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
CENTRE DE RECHERCHE DE L'ANTIQUITÉ GRECQUE ET ROMAINE
FONDATION NATIONALE DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE
ποιεῖται ἐν οἰκλαισ ἐφ' ὑβρεύν ὧν καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδην ἐπητιώντο. καὶ αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες οἱ μάλιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἀχθόμενοι ἐμποδῶν δοτὶ σφίσι μὴ αὐτοῖς τοῦ δῆμου βεβαίως προεστάναι, καὶ νομίσαντες, εἰς αὐτὸν ἐξελάσειν, πρῶτοι ἀν εἶναι, ἐρεγάλυνον καὶ ἔβδομον ἐπὶ δῆμου μιταλύντει τά τε μυστικά καὶ ἡ τῶν Ἐρμῶν προστάτην τοῦ δῆμου τοῦτον. Τεκμήρια εἴη αὐτῶν ὅτι οὐ μετ' ἐκείνον ἐπράχθη, ἐπιλέγοντες τεκμήρια τὴν ἀλλην αὐτὸῦ ἐς τὰ ἐπιτηδεύματα, οὐδὲ δημοτικῶν παρανομάν. ὁ δ' ἐν τε τῷ παρόντι προστάτην τοῦ δῆμου τοῦτον τοῦτον διαβολὸς ἀποδέχεσθαι, ἀλλ' ἡδη ἀποκτένειν, εἰς αὐτὸν καὶ ὅτι σωφρονέστερον εἶναι μὴ μετὰ τοιαύτης αἰτίας, πρὶν διαγνῶσι, πέμπειν αὐτὸν ἐπὶ τοσούτῳ στρατεύματι. οἱ δὲ ἔχθροὶ δεδιότες τό τε στράτευμα μὴ εἰνονούν ἔχη, ἡν δηδη ἀγωνίζηται, δ τε δῆμος μὴ μαλακίζηται θεραπεύων ὅτι δι' ἐκείνον οἱ τ' Ἀργεῖοι ἔννεστράτευον καὶ τῶν Μαντιωέων τινές, ἀπέτρεπον καὶ ἀπέσπευδον, ἀλλούς ῥήτορας ἐνιέντες οἱ ἔλεγον μην μὲν πλεῦν αὐτὸν καὶ μὴ κατασχεῖν τὸν δῆμον διαβολῆς, ἡν ἔμελλον φάσον αὐτοῦ ἀπόντος ποριέν, μετάπεμπτον κομισθέντα αὐτὸν ἀγωνίσασθαι. καὶ ἔδοξε πλεῦν τὸν Ἀλκιβιάδην.

Μετὰ δὲ ταῦτα θέρους μεσοῦντος ἡδη ἡ ἀναγωγὴ ἐγίγνετο

Μιὰ νέα τιμητικὴ ἐπιγραφὴ τῶν ἐφήβων ἀπὸ τὰ Καλίνδοια

ΗΛ. Κ. ΣΒΕΡΚΟΣ, Κ. ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.274](https://doi.org/10.12681/tekmeria.274)

To cite this article:

ΣΒΕΡΚΟΣ Η. Κ., & ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ Κ. (2011). Μιὰ νέα τιμητικὴ ἐπιγραφὴ τῶν ἐφήβων ἀπὸ τὰ Καλίνδοια. *Tekmeria*, 10, 185–211. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.274>

Μιὰ νέα τιμητικὴ ἐπιγραφὴ τῶν ἐφήβων
ἀπὸ τὰ Καλίνδοια*

1. Εἰσαγωγή

’Απὸ τὴν μακεδονικὴν πόλην Καλίνδοια προέρχεται ἔνας σχετικὰ μεγάλος ἀριθμὸς ἐπιγραφῶν, ὁρισμένες ἐκ τῶν ὄποιων, ὅπως π.χ. τὸ τιμητικὸν ψήφισμα γιὰ τὸν Ἀπολλώνιο, γιὸ τοῦ Ἀπολλωνίου,¹ εῖναι ἴδιαιτερα σημαντικὲς γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλης κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐποχήν. Μὲ βάσην τριάντα μία ἐπιγραφές, γνωστὲς μέχρι τὸ 1996, οἱ Μ. Β. Χατζόπουλος καὶ Λ. Δ. Λουκοπούλου συνέταξαν τὴν προσωπογραφίαν τῶν Καλινδοίων, ἀποτελούμενην ἀπὸ 477 πρόσωπα.² Η συστηματικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ποὺ διενεργεῖται ἀπὸ τὸ 2003 στὸ κέντρο τῆς ἀρχαίας πόλης καὶ ἴδιαιτερα στὸ χῶρο τοῦ Σεβαστείου, στοὺς πα-

* Χρήσιμες ὑποδείξεις ὀφείλουμε στὸν ἐπίκ. καθηγητὴν Γ. Ἡ. Σουρῆ, στὸν ἀναπλ. καθηγητὴν Π. Μ. Νίγδελη καὶ στὸν καθηγητὴν Ἡ. Χανιώτη. Ἐκτὸς ἀπὸ τίς συντομογραφίες τοῦ SEG χρησιμοποιοῦνται οἱ ἀκόλουθες: Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches I-II*: M. B. Hatzopoulos – L. D. Loukopoulos, *Recherches sur les marches orientales de Teménides (Anthémonte-Kalindoa) Ière-IIe partie* («Μελετήματα» 11· Ἀθήνα 1992/1996). Papazoglou, “Structures”: F. Papazoglou, “Structures ethniques et sociales dans les régions centrales des Balkans à la lumière des études onomastiques”, στό: D. M. Pippidi (ἐκδ.), *Actes du VIIe congrès international d'épigraphie grecque et latine* (Βουκουρέστι-Παρίσι 1979) 153-169. Papazoglou, “Stèles”: F. Papazoglou, “Les stèles éphébiques de Stuberra”, *Chiron* 18 (1988) 233-270. Σισμανίδης, “Σεβαστεῖον”: K. Σισμανίδης, “Τὸ οἰκοδομικὸ συγκρότημα τοῦ Σεβαστείου τῶν Καλινδοίων (Χῶροι Α-Ε)”, στό: Π. Ἀδάμ-Βελένη (ἐπιμ.), *Καλίνδοια. Μιὰ ἀρχαία πόλη στὴ Μακεδονία* (Θεσσαλονίκη 2008) 124-168. Σισμανίδης, “Λατρεία”: K. Σισμανίδης, “Η λατρεία ἄλλων θεῶν”, αὐτόθι, 169-185.

1. Κ. Λ. Σισμανίδης, “Τιμητικὸν ψήφισμα ἀπὸ τὸ Καλαμωτὸ Λαγκαδᾶ”, *AE* 1983 [1985] 75-84 (=SEG XXXV 744, *Bull.épigr.* 1987, 688), Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches I*, 77-80 ἀρ. K2 καὶ SEG XLII 579, XLV 767, XLVI 754.

2. Γιὰ τίς ἐπιγραφές βλ. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches I*, 74-122, K1-K31 (=SEG XLII 578-607, *Bull.épigr.* 1993, 365, *Ann.épigr.* 1992, 1525-1526). Βλ. ἐπίσης σχετικὰ SEG XLV 766-769, 771, XLVI 754-756, *Bull.épigr.* 1995, 427, *Bull.épigr.* 1999, 362.

ρακείμενους χώρους καὶ στὸ βουλευτήριο ἔφερε στὸ φῶς νέα ἐπιγραφικὰ εύρηματα, τὰ ὅποια προσθέτουν νέα στοιχεῖα γιὰ τὴν παρουσία καὶ τὴ δράση τόσο τῶν ἥδη γνωστῶν ὅσο καὶ ἄγνωστων μέχρι τώρα προσώπων.

Γιὰ τὰ ἥδη γνωστὰ πρόσωπα προκύπτουν τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα: Ἡ Φλαούνια Μύστα, γνωστὴ ἀπὸ μία ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ σύμφωνα μὲ τὴν ὅποια χρηματοδότησε τὴν κατασκευὴ ἐνὸς βωμοῦ σὲ κάποιο ναό,³ μέ βάση μία ἐπιγραφὴ τοῦ ἔτους 86/87 μ.Χ. ἡ ἕδια καὶ τὰ τέκνα της, Φλαούνιοι Εἰσίδωρος καὶ Μύστα νεωτέρα, ἔξορκίζουν τοὺς πολίτες τῆς πόλης στὴν τύχην τῶν Σεβαστῶν (ἐνευχόμεθα τὴν τῶν Σεβαστῶν τύχην τοῖς πολείταις ήμῶν) προκειμένου νὰ φροντίζουν (πρόνοιαν ποιεῖσθαι) τὸν ναὸ τῶν αὐτοκρατόρων, ὃν κατεσκευάσαμεν ἐκ θεμελίων.⁴ Ὁ Κότυς, γιὸς τοῦ Σωπάτρου, γνωστὸς μέχρι τοῦδε ἀπὸ τὴν ἀνάθεση τιμητικοῦ ἀγάλματος γιὰ τὸν φίλο του Μητρόδωρο, γιὸ τοῦ Ἀπολλωνίου,⁵ ἀνήγειρε, σύμφωνα μὲ μία ἐπιγραφὴ τοῦ ἔτους 88/89 μ.Χ., μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἀρριδαῖο (ἱερέα τοῦ Διός, τῆς Ρώμης καὶ τοῦ αὐτοκράτορος) καὶ τὸ γιό του Σώπατρο τὴν ἔξεδραν καὶ τὸ βουλευτήριον καὶ τὴν στοάν.⁶ Ὁ Σώπατρος Κότυος ἀναφέρεται ἐπίσης σὲ ἀποσπασματικὰ σωζόμενο τιμητικὸ φήμισμα τῶν νέων τῆς πόλεως.⁷ Ἀν ἡ Στραττώ, κόρη τοῦ Ἀρριδαίου, ποὺ μαρτυρεῖται σὲ ἀναθηματικὴ στὴ θεὰ Δήμητρα ἐπιγραφὴ τοῦ 1ου αἰ. π.Χ.

Γιὰ τὴν προσωπογραφία τῆς πόλης βλ. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 174–193, *SEG* XLVI 752, *Bull.épigr.* 1997, 397, *Ann.épigr.* 1996, 1373.

3. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 84–85 ἀρ. K6 = *SEG* XLII 588. Βλ. ἐπίσης Σισμανίδης, «Σεβαστεῖον», 154, ἀρ. 24.

4. K. Σισμανίδης, “Ἡ συνέχεια τῆς ἔρευνας στὸ Σεβαστεῖο τῶν Καλινδοίων”, *AEMΘ* 18 (2004) [2006] 217–218, 224 πίν. 12 (= *Ann.épigr.* 2004, 1329, *Bull.épigr.* 2006, 253, *SEG* LIV 606), Σισμανίδης, “Σεβαστεῖον”, 152–153 ἀρ. 23 καὶ πρόσφατα Γ. Ἀ. Σουρῆς, “Ἐπικλήσεις στὴν τύχη τῶν αὐτοκρατόρων σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν Μακεδονία”, στό: Στ. Δρούγου *et alii* (ἐπιμ.), *Κερμάτια φύλια. Τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν Ιωάννη Τουράτσογλου*. Τόμ. Β': Ἐπιγραφική – Ἀρχαιολογία – Varia (Αθήνα 2009) 127.

5. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 85 ἀρ. K7 = *SEG* XLII 589.

6. K. Σισμανίδης, “Ο χώρος Ε στὸ συγκρότημα τοῦ Σεβαστείου τῶν Καλινδοίων”, *AEMΘ* 20 (2006) [2008] 253–254, 260 πίν. 5 [= *Bull.épigr.* 2008, 338 (2), *Ann. épigr.* 2006, 1325], Σισμανίδης, “Σεβαστεῖον” 164–165 ἀρ. 32. Σύμφωνα μὲ τὸν M. B. Χατζόπουλο, *Bull.épigr.* 2008, 338 ὁ Ἀρριδαῖος Σωπάτρου “est peut-être le père de l'épèbe Ariston (Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 89 ἀρ. K9, στ. 65: ‘Ἀρίστων Ἀρριδαίου’) et de Strattō, qui dédia une stèle ornée d'un paire d'oreilles en relief à Déméter”. Μὲ βάση τὰ μέχρι τοῦδε στοιχεῖα ἡ ἀποφῆ αὐτῆς δὲν μπορεῖ νὰ τεκμηριωθεῖ. Βλ. σχετικὰ καὶ κατ. σημ. 8.

7. Σισμανίδης (σημ. 6), 256–257, 261 πίν. 6 [= *Bull.épigr.* 2008, 338 (1)], Σισμανίδης “Σεβαστεῖον”, 162–163 ἀρ. 31. Τὸ ὄνομα Σώπατρος ἀναφέρεται καὶ σὲ μία ἐπιτάφια στήλη τοῦ β' μισοῦ τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ., Σισμανίδης (σημ. 6), 256–257, 261 πίν. 7 [= *Bull.épigr.*

ταυτίζεται μὲ τὴ μητέρα τοῦ Ἀπολλωνίου, γιοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου, γνωστοῦ ἀπὸ τὸ τιμητικὸ φύφισμα τοῦ ἔτους 1 μ.Χ. (βλ. σημ.1 στ. 44),⁸ δὲν μπορεῖ νὰ τεκμηριωθεῖ.

Στὰ ἥδη γνωστὰ πρόσωπα θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν ἡ Λάνασσα, κόρη τοῦ Μενάνδρου, ἡ ὁποία ἀνήγειρε μία ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ στὴ Νανέα,⁹ ὁ Σώπατρος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται σὲ ἀποσπασματικὰ σωζόμενη ἐπιτύμβια στήλη τοῦ β' μισοῦ τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ.,¹⁰ τὸ ζεῦγος Γλαυκίας καὶ Μακεδονία, ποὺ μαρτυροῦνται σὲ ἐπιτύμβιο ἀνάγλυφο τοῦ 2ου/3ου αἰ. μ.Χ.,¹¹ ὁ Μεγιστίων, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται σὲ μαρμάρινη βάση ἀγάλματος,¹² οἱ κοροπλάστες Μάξιμος καὶ Ἀπελλῆς, ὁ ἴδιοκτήτης ἐργαστηρίου πλίνθων Βεῖθυς¹³ καὶ ὁ Παρνασός, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται σὲ πήλινο πλακίδιο μὲ παράσταση Ἐρμῆ καὶ Νίκης.¹⁴

2. Η νέα ἐπιγραφή

Ἡ ἐπιγραφὴ ποὺ δημοσιεύεται κατωτέρω προέρχεται ἀπὸ τὸ συγκρότημα τοῦ Σεβαστείου (Χῶρος ΣΤ). Πρόκειται γιὰ πλάκα ἀπὸ λευκὸ χονδρόκοκκο μάρμαρο ἀποτελούμενη ἀπὸ δύο συνανήκοντα τμῆματα, ἀποκεκρουμένη διαγωνίως στὸ κάτω ἀριστερὸ τμῆμα της. Ἀποκεκρουμένη εἶναι καὶ ἡ πάνω ἀριστερὴ γωνία. Στὴν πρόσθια ὄψη διαμορφώνεται πλασίο (Εἰκ. 1). Ἡ πίσω πλευρὰ

2008 338 (3)] καὶ Σισμανίδης, “Σεβαστεῖον”, 166 ἀρ. 33. Ἀπὸ τὰ ὕχρη τῶν γραμμάτων τοῦ πατρωνύμου τοῦ Σωπάτρου δὲν φαίνεται πιθανὴ ἡ ταύτισή του μὲ τὸν Σώπατρο Κότυος.

8. Κ. Σισμανίδης – Ἀν. Κεραμάρης, “Ἀνασταρὴ στὸ Καλαμωτὸ Θεσσαλονίκης”, *AEMΘ* 6 (1992) [1995] 399, Κ. Σισμανίδης, *ΑΔ* 46 (1991) [1996] *Χρον.* B2, 293 πίν. 112 (*Bull.épigr.* 1996, 267-1997, 399, *SEG* XLV 770). Γιὰ τὴν ἐπιγραφὴ βλ. ἐπίσης Σ. Πινγιάτογλου, “Ἡ λατρεία τῆς θεᾶς Δήμητρας στὴν ἀρχαία Μακεδονία”, *Ἀρχαία Μακεδονία* 6 (1996) [1999] 912 καὶ πρόσφατα Σισμανίδης, “Λατρεία”, 181 ἀρ. 46. Πρβλ. καὶ σημ. 6.

9. Σισμανίδης, “Λατρεία”, 184 ἀρ. 48, *Bull.épigr.* 2008, 338 (1ος αἰ. π.Χ.).

10. Βλ. ἀνωτ. σημ. 7.

11. Ἡ. Σβέρκος – Κ. Σισμανίδης, “Δύο ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία”, *TEKMΗΡΙΑ* 6 (2001) [2002] 61-68 (=SEG LI 824, *Bull.épigr.* 2003, 370).

12. Κ. Σισμανίδης (σημ.6), 249 καὶ 260 εἰκ. 4. “Αν καὶ ἡ ἀνάγνωση δὲ θεωρεῖται βέβαιη, τὸ ὄνομα Μεγιστίων εἶναι γνωστὸ στὸν ἐλληνικὸ κόσμον” βλ. π.χ. *LGPN* IV, s.v. (Ιστρία, 138 μ.Χ.).

13. Σισμανίδης “Λατρεία”, 173-177 ἀρ. 41-42 (1ος αἰ. μ.Χ.). Κ. Σισμανίδης, “Μιὰ πόλη μὲ μεικτὸ πληθυσμό”, στό: Π. Ἀδάμ-Βελένη (ἐπιμ.), *Tὰ Καλίνδοια. Μία ἀρχαία πόλη στὴ Μακεδονία* (Θεσσαλονίκη 2008) 104 ἀρ. 5 (2ος αἰ. μ.Χ.).

14. Κ. Σισμανίδης, “Σεβαστεῖο Καλινδοίων: “Ἐστιάσεις καὶ εὐωγίες”, *AEMΘ* 19 (2005) [2007] 147-148 καὶ 155 εἰκ. 9 (=Bull.épigr. 2007, 65, *SEG* LV 695) καὶ Σισμανίδης, “Λατρεία”, 178 ἀρ. 43.

Εἰκ. 1. Η ἐπιγραφή

είναι άδρα δουλεμένη. Ό χώρος εύρεσης καὶ οἱ διαστάσεις τοῦ μνημείου δείχνουν ότι ἀποτελοῦσε πιθανότατα τὴν ἐμπρόσθια ὅψη τῆς τελευταίας πρὸς νότον βάσης ποὺ ὑπάρχει στὴν πρόσοψη τοῦ χώρου.¹⁵ Διαστάσεις: Μέγιστο σωζόμενο ὑψος: 0,645 μ. Πλάτος: 0,546 μ. Πάχος: 0,08 μ. Ὅψος γραμμάτων κυμαινόμενο: στ. 1-4: 2,5 ἑκ. (τὸ φὶ 3,7 ἑκ.). Στ. 5-10: 1,4-1,6 ἑκ. Στ. 11 κέ.: 1-1,3 ἑκ. Διάστιχα: Στ. 1-4: 1,5 ἑκ. Στ. 5-10: 1 ἑκ. Στ. 10 κέ. 0,5 ἑκ.

- Κρεινίαν Φιλώτου *vv*
 ν τὸν γυμνασίαρχον
 ν ὀλείψαντα καὶ λούσαν-
- 4 ντα πανδημεὶ *vacat*
 ἐφηβαρχοῦντος *vacat*
 Ἀντιγόνου· *vvv* πρωτοστατοῦν-
 τος Φιλώτου τοῦ Φιλώτου δι' ἐ-
- 8 πιμελητοῦ Φιλώτου τοῦ Φιλώτου
 οἱ ὑπογεγραμμένοι ἐφηβοὶ ἄ
 Ἀντίγονος Νεικομάχου
 Νείκων Ἰέρωνος
- 12 Ἀντίγονος Λυσιμάχου
 Ἰέρων Βένζου
 Ἀντίγονος Τραλείσου
 Ἀσκληπιόδωρος > ὁ καὶ Μάρκος
- 16 Ἡράκων Λαικίου Θεόφιλος Ἀντιγόνου
 [ἴξ?]ρων [Κ]ότυος Φιλητος Ἀντιγόνου
 [---^{ca.5-6}]Κότυος Νεικόδημος Ἐπιμένου
 [---^{ca.8-9}]Φίρμος Βεῖθυς Μέστου
- 20 [---^{ca.12-13}]Σ
 [---^{ca.15-16}]!!ΤΡΟΣ
 [---^{ca.19-20}]]
 [---^{ca.19-20}]
 24 [---^{ca.21-22}]·Ἡρ?·Ἀκωντος
 [---^{ca.25-26}]ΚΟΥ
 [---]
 App.cr. 3. Συμπίλημα A + N. || 14. Σώζεται ἡ ἀνω ἀπόληξη γωνιώδους γράμματος, πιθα-

15. Κ. Σισμανίδης, “Ἄρχαία Καλίνδοια. Ἡ συνέχεια τῆς ἔρευνας στὸ συγκρότημα τοῦ Σεβαστείου”, *AEMΘ* 21 (2007) [2010] 299-300.

νότατα λάμβδα || 16. Ἡ ἀριστερὴ κεραία τοῦ ἡτα ἀποκεκρουμένη· μετὰ τὸ νῦ διατηρεῖται ἡ ἄνω ἀπόληξη καὶ τμῆμα τῆς ἀριστερῆς πλάγιας κεραίας γωνιώδους γράμματος, πιθανότατα λάμβδα || 17. Σώζεται ἡ στεφάνη γράμματος, πιθανότατα ρῶ, τὸ δεξιὸν ἡμικυκλιο τοῦ ὀμέγα, καὶ ἡ κατακόρυφη κεραία τελικοῦ γράμματος, πιθανότατα νῦ. Ἡ συμπλήρωση [ἴε]ρωγ εἶναι πολὺ πιθανή || 18. Σώζεται μόνον τμῆμα τῆς κατακόρυφης καὶ ἡ ἄνω πλάγια κεραία τοῦ κάππα || 19. Διακρίνονται τμῆμα τῆς κατακόρυφης καὶ ἡ δεξιὰ στεφάνη τοῦ φῖ, ἡ ἄνω ἀπόληξη τῶν ἵπτα καὶ ρῶ, οἱ ἄνω ἀπόληξεις τοῦ μῆ || 21. Σώζονται οἱ ἀπόληξεις δύο κατακόρυφων κεραιῶν, ἡ ὀριζόντια καὶ τμῆμα τῆς κατακόρυφης κεραίας τοῦ ταῦ || 24. Διακρίνεται ἡ γωνία τοῦ ἄλφα. Τὸ ὄνομα πιθανότατα Ἡράκων (γεν. Ἡράκωντος καὶ Ἡράκωνος, βλ. ἐνδεικτικὰ *SEG* XLVII 1107 στ. 12: Ἡράκωντος (Θράκη, αὐτ. ἐποχή). *SEG* LI 472 στ. 39: Διονύσιος Ἡράκωνος (Μεσσήνη, 70 μ.Χ.) || 25. Σώζεται τὸ πάνω τμῆμα τῆς κατακόρυφης καὶ ἡ ἄνω πλάγια κεραία τοῦ κάππα.

3. Χρονολόγηση

Μὲ βάση τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφὴ χρονολογεῖται στὸν 1ο αἰ. μ.Χ. καὶ πιθανότατα στὸ β' μισό του (βλ. καὶ κατ. σελ. 193/4). Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ δμοιότητα τῶν γραμμάτων μὲ τὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχο Νεικοκλέα, γιὸ τοῦ Φιλώτου (ἡ ὄποια εἶναι πρωιμότερη),¹⁶ ὅπως ἐπίσης μὲ τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τῆς Φλασουίας Μύστας καὶ τῶν τέκνων της τοῦ ἔτους 86/87 μ.Χ. ἀπὸ τὴν ἵδια πόλη.¹⁷ Οσον ἀφορᾶ στὴ μορφὴ τῶν γραμμάτων θὰ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῶν πρώτων ἐννέα στίχων, ὅπου χρησιμοποιοῦνται κυρίως γωνιώδη γράμματα, διαιφέρει ἀπὸ αὐτὰ τῶν λοιπῶν στίχων ὅπου ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν ἐφῆβων καὶ ἵδιαίτερα αὐτὰ τῆς δεύτερης στήλης, ὅπου κυριαρχοῦν τὰ γωνιώδη γράμματα καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ χαράχτηκαν ἀπὸ ἄλλο χέρι, εἴτε νὰ χαράχτηκαν, γιὰ ἀδιευχρίνιστη αἰτία, ἀργότερα. Ἡ ἵδιομορφία πάντως αὐτή, ἡ χρήση δηλαδὴ στὴν ἵδια ἐπιγραφὴ γωνιώδων καὶ μηνοειδῶν γραμμάτων, ἀπαντᾶ καὶ σὲ ἄλλες ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν πόλη.¹⁸

16. Βλ. σχετικὰ Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 87-90 ἀρ. K9 = *SEG* XLII 580 (μεταξὺ 68-69 καὶ 96-98 μ.Χ.).

17. Βλ. ἀνωτ. σημ. 4.

18. Πρβλ. τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῶν λοιπῶν τιμητικῶν γιὰ γυμνασίαρχους ἐπιγραφῶν, Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 87-94 K9-K12 (= *SEG* XLII 580-583), ὅπως ἐπίσης τὴν ἐνεπίγραφη βάση ἀγάλματος τοῦ ἔτους 79/80 μ.Χ., βλ. Κ. Σισμανίδης, “Ναός αὐτοκρατορικῆς λατρείας στὰ ἀρχαία Καλίνδοια”, *AEMΘ* 17 (2003) [2005] 148-149 (= *SEG* LIII 606, *Bull.épigr.* 2005, 349, *Ann.épigr.* 2003, 1596) καὶ Σισμανίδης, “Σεβαστεῖον”, 137 ἀρ. 14. Πρβλ. ἐπίσης τὸν ἐφῆβικὸν κατάλογο ἀπὸ τὸ Σισάνι, *EAM* 187 (146/147 μ.Χ.).

4. Ό γυμνασίαρχος Κρεινίας Φιλώτου

Σύμφωνα μὲ τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς τὸ μνημεῖο ἀνήγειραν οἱ ἔφηβοι πρὸς τιμὴν τοῦ γυμνασίαρχου Κρεινία, γιοῦ τοῦ Φιλώτου. Πρόκειται πιθανότατα γιὰ τὸ ἵδιο πρόσωπο, τὸ ὅποιο ἀναφέρεται ὡς πρωτοστάτης τῶν ἐφήβων στὴν τιμητικὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχο Νεικοκλέα, γιὸ τοῦ Φιλώτου, ἐπιγραφή.¹⁹ Οἱ λόγοι τῆς ἀνάθεσης ἔξηγοῦνται ἐδῶ μὲ τὴν ἔκφραση ἀλείψαντα καὶ λούσαντα πανδημεῖ, χωρὶς ὡστόσο, ὅπως συμβαίνει στὶς λοιπὲς περιπτώσεις τουλάχιστον ἀπὸ τὰ Καλίνδοια, νὰ προσδιορίζεται τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ἡμέρας κατὰ τὸ ὅποιο ἡ προσφορὰ τοῦ Κρεινία κάλυψε τὰ ἔξοδα τοῦ ἀλείψατος τῶν ἐφήβων.²⁰ Στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸ γυμνασίαρχο Τ(ίτον) Φλάουιον Ἀνδρονείκου υἱὸν Ἀπολλώνιον ἀπαντᾶ ἡ ἔκφραση ἀλείψαντα καὶ λούσαντα | πανδημὶ δὶ' ὅλης ἡμέρας²¹ καὶ στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸ γυμνασίαρχο Τ(ίτον) Φλάουιον Φιλίππου υἱὸν Ἀνδρόνικον ὑπάρχει ἡ ἔνδειξη ἀλείψαντα πανδημεῖ | δὶ' ὅλης ἡμέρας.²² Στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸ γυμνασίαρχο Σεραπίωνα, γιὸ τοῦ Ἐρωτος, ἀπὸ τὸν Ἀνθεμοῦντα τοῦ ἔτους 62/63 μ.Χ. ὑπάρχει ἡ ἔκφραση [ἀ]λείψαντα δὶ' ὅλου | [τοῦ ἐνια]υτοῦ πανδημεῖ,²³ ἐνῶ τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ἡμέρας κατὰ τὸ ὅποιο ἡ

19. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 87–90 ἀρ. K9 (=SEG XLII 580), στ. 8–9: πρωτοστατοῦντος | Κρινίου τοῦ Φιλώτου. Βλ. σχετικά καὶ Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 279. Γιὰ τὴ χρήση τοῦ εἰ στὴ θέση τοῦ ι καὶ ἀντίστροφα βλ. L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions I. Phonology* (Βερολίνο–Νέα Υόρκη 1980) 190 κέ. (κυρίως 198–202, αὐτ. ἐποχῆ).

20. Γιὰ τὰ καθήκοντα τοῦ γυμνασίαρχου εἰδικὰ στὶς πόλεις τῆς Μακεδονίας βλ. Δ. Κανατσούλης, “Η Μακεδονικὴ πόλις ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως της μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου”, *Μακεδονικά* 5 (1963) 51–58. Στὰ καθήκοντα τοῦ γυμνασίαρχου ἀναφέρεται διεξοδικὰ ὁ γυμνασιαρχικὸς νόμος τῆς Βέροιας, βλ. Ph. Gauthier – M. B. Hatzopoulos, *La loi gymnasiaire de Beroia* («Μελετήματα» 16· Ἀθήνα 1993), SEG XLIII 381, *I.Beroia* 1. Πρβλ. καὶ τὸ διάγραμμα τοῦ Φιλίππου Ε' ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, SEG XLIII 369, M. B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings II. Epigraphic Appendix* («Μελετήματα» 22· Ἀθήνα 1996) 40–41 ἀρ. 16, SEG XLVI 717 (183 π.Χ.).

21. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 91–93 K11 (SEG XLII 582), στ. 3–4. Ὅμοια διατύπωση ἀπαντᾶ στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴ Βέροια γιὰ τὸ γυμνασίαρχο Κ(όιντο) Ποπίλλιο Πρόκλον Ιούνιανὸ Πύθωνα, *I.Beroia* 114 (2ος/3ος αἰ. μ.Χ.).

22. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 90–91 K10 (SEG XLII 581), στ. 4–6. Βλ. ἐπίσης τὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Κ(όιντο) Ιούλιο Πάχχο ἀπὸ τὴν Λυχνιδό, *IG* X 2.2 368 (1ος/2ος αἰ. μ.Χ.).

23. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 54–55 ἀρ. A9 (=SEG XLII 559) στ. 5–6. Ἡ ἔκφραση γυμνασιαρχήσαντα πανδημὶ δὶ' ὅλου ἔτους ἀπαντᾶ στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Γ(άιο) Ιούλιο Εὐφραντικὸ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, *IG* X 2.1, 196 (3ος αἰ. μ.Χ.), ἐνῶ στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Ἰδια πόλη γιὰ τὸν Φλάβ(ιο) Τερεντιανὸ

προσφορὰ τοῦ γυμνασίαρχου καλύπτει τὴν ἐπάλειψη τῶν ἐφήβων προσδιορίζεται στοὺς ἐφηβικοὺς καταλόγους τῶν ἐτῶν 41-48 (?) καὶ 74/75 μ.Χ. ἀπὸ τὴ Στύβερρα μὲ τὴν ἔκφραση ἥλιψεν ἥ ἀλείψας ἀπὸ ὥρας τετάρτης ἄχρι ὥρας δεκάτης.²⁴

5. Ὁ ἐφήβαρχος

Ἡ σχέση τοῦ ἐφήβαρχου μὲ τοὺς ἐφήβους καὶ τὸ γυμνάσιο ἀπασχόλησε ἐκτενῶς τὴν ἔρευνα.²⁵ Ὁ L. Robert θεωρεῖ ὅτι ὁ ἐφήβαρχος εἶναι ἔνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματούχους τοῦ γυμνασίου,²⁶ ἀποφητὴ τὴν ὁποία ὑποστηρίζει καὶ ὁ Δ. Κανατσούλης γιὰ τοὺς ἐφηβαρχούς στὶς πόλεις τῆς Μακεδονίας.²⁷ Ἡ F. Papazoglou μὲ βάση τοὺς καταλόγους ἀπὸ τὴ Στύβερρα καὶ ἐπισημαίνοντας ὅτι ὁ ἐφήβαρχος στὸν ἐφηβαρχικὸν νόμο τῆς Ἀμφίπολης εἶναι “selon toute apparence, un magistrat”, καταλήγει ὅτι ὁ ἐφήβαρχος μπορεῖ νὰ εἶναι εἴτε ἀξιωματούχος

Ἀσκληπιακὸν ὑπάρχει ἡ ἔνδειξη γυμνασιαρχήσαντα ἀμέμπτως καὶ ἀλείψαντα πανδημεὶ ἐκ τῶν ἰδίων ἐν τῷ σοσ Σεβ(αστῷ) ἔτει, *IG X 2 1, 215* (244/245 μ.Χ.).

24. Βλ. σχετικὰ F. Papazoglou, “Stèles”, 236-237 ἀρ. 1 (= *SEG XXXVIII* 675, *IG X 2 2* 323), Papazoglou, “Stèles”, 238-239 ἀρ. 5 (= *SEG XXXVIII* 679, *IG X 2 2*, 325 I) καὶ Papazoglou, “Stèles”, 239-240 ἀρ. 6 (= *SEG XXXVIII* 680, *IG X 2 2*, 326 I). Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸν κόσμο βλ. ἐνδεικτικὰ *SEG XXXV* 598, *Bull.épigr.* 1988, 744: γυμνασιαρχήσα[ντα | δόλο]ν τὸν ἐνιαυτὸν μόνον (Λάρισα, ca. 100 π.Χ.)· *IG II²* 2047 στ. 6: γυμνασιαρχοῦντος δι' ὅλου τοῦ ἔτους (Αθήνα, 140/141 ἡ 141/142)· *TAM V* 2, 1203 στ. 17/18: ἀλίφοντος ... | δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐκ τῶν ἰδίων τὸ τρίτον (Απολλωνίς/Λυδία, 1ος αἰ. π.Χ.)· *TAM V* 2, 1204 στ. 2-3: ἀλίφοντος τὸν ἐνιαυτὸν ἐκ τῶν ἰδίων δαπανημάτων (Απολλωνίς)· *OGIS* 479 (= *IGR IV* 522), στ. 8-11: καὶ γυμνασιαρχος ἐκ τῶν ἰδίων ἐλευθέρων καὶ δούλων ἀπὸ | ἀρχομένης ἡμέρας ἔως νυκτὸς δρακτοῖς ἐκ λου[τήρ]ων (Δορύλαιον/Φρυγία, 1ος/2ος αἰ..)· *IGR IV* 454 στ. 8-9: ἀλείφοντα ἐγ λουτήρων | δι' ὅλης ἡμέρας ἐκ τῶν ἰδίων (Πέργαμον)· St. Hagel – K. Tomaschitz, *Repertorium der Westkilianischen Inschriften*, *ETAM* 22 (Βιέννη 1998)· Sel. 65 στ. 4-6: ἀλίψαντα | ἀπὸ ἥλιον ἀνατολ[ῆς] μ[έχρι δύσε]ως (Σελεύκεια)· *TAM V* 2, 1367 στ. 5-7: καὶ θέντα τὰ ἀλείμματα ἐξ ὀλκε[ί]ων μεστῶν τοῖς νέοις καὶ γέρουσ[σι] καὶ παισὶν καὶ ἀπαλαφίστροις²⁸ δι' ὅλης ἡμέρας ἄχρι²⁹ νυκτὸς (Μαγνησία στὸ Σίπυλο). Γιὰ παραδείγματα βλ. καὶ Fr. Quass, *Die Honoriorenschicht in den Städten des griechischen Ostens* (Στουτγάρδη 1993) 317-323.

25. Οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἐφηβεία πηγὲς συγκεντρώνονται ἀπὸ τὸν N. M. Kennell, *Ephēbeia. A Register of Greek Cities with Citizen Training Systems in the Hellenistic and Roman Periods*, *Nikephoros* Beihefte 12 (Hildesheim 2006).

26. L. Robert, *Études anatoliennes* (Παρίσιος 1937) 200. Πρβλ. τοῦ ἰδίου, “Le dieu Fulvus à Thessalonique”, *Hellenica* 2 (1946) 37-42 [=Π. Ἀδάμ-Βελένη (ἐπιμ.), *Θεοσαλονίκην Φιλίππου βασιλισσαν*. Μελέτες γιὰ τὴν ἀρχαία Θεοσαλονίκη] (Θεοσαλονίκη 1985) 862-867], ὅπου διατυπώνεται ἡ ἀποφητὴ τὴν ἐφηβαρχοὺς καὶ ἔρεις τοῦ θεοῦ Φούλβου στὴ Θεοσαλονίκη ἥσαν ἐφηβοῖ.

27. Κανατσούλης (σημ. 20), 58-63.

(“épheebarque-magistrat”), είτε ό πρωτος τῶν ἐφήβων (“épheebarque-premier éphébe”) καὶ ὅτι ἡ πρακτικὴ αὐτὴ μεταβάλλεται ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ.²⁸ Τὴν ἄποφη ὅτι ὁ ἐφήβαρχος μπορούσε ταυτόχρονα νὰ είναι καὶ ἐφηβος στηρίζει σὲ δύο ἐφηβικοὺς καταλόγους ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ τῶν ἑτῶν 215 καὶ 221 μ.Χ., ὅπου μετὰ τὴν εἰσαγωγικὴ φόρμουλα οἵδε εἰσὶν ἐφηβοι ἀκολουθοῦν οἱ ἐκφράσεις πρῶτοι τῶν ἐφήβων καὶ ἐφήβαρχοι καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἐφήβων καὶ πρωτοστάτης καὶ ἐφήβαρχος ἀντίστοιχα.²⁹ Τὴν ἵδια ἄποφη μὲ τὴν F. Papazoglou ὑποστηρίζει καὶ ὁ J. Kleijwegt.³⁰ Σύμφωνα μὲ τοὺς M. B. Hatzopoulos καὶ Λ. Δ. Loukopoulos ὁ ἐφήβαρχος είναι κατὰ κανόνα ἔνας ἀπὸ τοὺς ἐφήβους.³¹ Ο N. M. Kennell θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐφηβαρχία ἀποτελεῖ ὄρχὴ καὶ ὁ ἐφήβαρχος είναι συνήθως νέος μεταξὺ 20 καὶ 30 ἑτῶν,³² ἐνῶ κατὰ τὸν J. H. M. Strubbe ἡ ἐφηβαρχία είναι “a low-ranking municipal office or an office within the gymnasium”.³³

Ἡ νέα ἐπιγραφὴ θέτει ξανὰ τὸ ζήτημα γιὰ δύο λόγους: α) Ἐδῶ ὁ ἐφήβαρχος Ἀντίγονος (στ. 5/6: ἐφηβαρχοῦντος | Ἀντιγόνου) ταυτίζεται πιθανότατα μὲ τὸν Ἀντίγονο Νεικομάχου (στ. 10), ὁ ὅποιος ἀναγράφεται πρῶτος μεταξὺ τῶν ἐφήβων (μὲ μεγαλύτερα μάλιστα στοιχεῖα σὲ σχέση μὲ αὐτὰ τῶν στίχων ποὺ ἀκολουθοῦν). Μόνον ἔτσι μπορεῖ, κατὰ τὴν ἄποφή μας, νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ ἀπουσία τοῦ πατρωνύμου τοῦ Ἀντιγόνου στὸ εἰσαγωγικὸ τμῆμα τῆς ἐπιγραφῆς. β) Ο ἐφηβος Νείκων, γιὸς τοῦ Τέρωνος (στ. 11), μπορεῖ νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸν ὁμώνυμο ἐφήβαρχο τῆς τιμητικῆς γιὰ τὸν μέγαν γυμνασίαρχον Τ(ίτον) Φλάσιον Ἀνδρόνικον, γιὸ τοῦ Φιλίππου, ἐπιγραφῆς.³⁴ Ἀν καὶ τὰ δύο ὀνόματα (Ιέρων καὶ Νείκων) ἀπαντοῦν μὲ μεγάλη συχνότητα στὴν προσωπο-

28. F. Papazoglou, “Stèles”, 248-249.

29. *IGBulg* I² 47 (215 μ.Χ.), 47 bis (+*IGBulg* V 5022, 5025, 221 μ.Χ.). Πρβλ. καὶ τὴν *IGBulg* I² 48, ὅπου ἐπίσης ἡ ἐκφραση πρῶτος ὁ ἐφῆβαρχος ἔπειται τῆς εἰσαγωγικῆς φόρμουλας οἵδε εἰσὶν ἐφηβοι (238 μ.Χ.). Βλ. σχετικὰ καὶ Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* II, 364, *SEG* XLVI 908.

30. J. Kleijwegt, *Ancient Youth. The ambiguity of youth and the absence of adolescence in Greco-Roman society* (Amsterdam 1991) 99-100.

31. Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* II, 364-366, ἵδιαίτερα 365: “l'éphébarque étant de règle un des éphèbes, son nom est régulièrement omis des catalogues des éphèbes pour éviter toute redondance”. Πρβλ. *SEG* XLVI 753.

32. N. M. Kennell, “The status of Ephebarch”, *Tyche* 15 (2000) 103-108, *SEG* L 1764.

33. J. M. H. Strubbe, “Youth Magistrates in the Greek East”, *Mnemosyne* 58 (2005) 94 καὶ χυρίως 110.

34. Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* I, 90-91 ἀρ. K10 (= *SEG* XLII 581), στ. 6-8: ἐφηβαρχοῦντος Νείκωνος τοῦ Ιέρωνος.

γραφία τῶν Καλινδοίων,³⁵ ἡ ταύτιση τῶν δύο προσώπων θὰ πρέπει, κατὰ τὴν ἀποψή μας, νὰ θεωρηθεῖ βέβαιη. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπο προκύπτει ἡ παρακάτω χρονικὴ ἀκολουθία τῶν τιμητικῶν γιὰ γυμνασίαρχους ἐπιγραφῶν ἀπὸ τὰ Καλίνδοια: α) τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχοντα ἐν παιδὶ Νεικοκλέα, γιὸ τοῦ Φιλάτου· β) τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχο Κρεινία, γιὸ τοῦ Φιλάτου, ὁ ὄποιος στὴν προηγούμενη ἐπιγραφὴ εἶναι ἀκόμη ἔφηβος.³⁶ γ) τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Τ(ίτο) Φλάουιο Ἀνδρόνικο, γιὸ τοῦ Φιλίππου. Ἐδῶ ὁ ἔφηβος τῆς προηγούμενης ἐπιγραφῆς, Νείκων, γιὸς τοῦ Ἰέρωνος, ἀναφέρεται ως ἔφήβαρχος· δ) τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχο Τ(ίτο) Φλάουιο Ἀπολλώνιο, γιὸ τοῦ Ἀνδρονίκου (βλ. σημ. 21).

Ἄπὸ τοὺς ἔφηβικους καταλόγους καὶ τὶς τιμητικὲς ἐπιγραφὲς ἡ εἰκόνα ποὺ προκύπτει γιὰ τὸν ἔφήβαρχο στὶς πόλεις τῆς Μακεδονίας εἶναι ἡ ἔξης:

Στὰ Καλίνδοια στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχο Νεικοκλέα, γιὸ τοῦ Φιλάτου, ὁ ἔφήβαρχος Τρυφωνᾶς τοῦ Ἀττάλου δὲν ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἔφηβων. Ὁστόσο, ως πρὸς τὴν διάρθρωση τὸ κείμενο παρουσιάζει τὴν ἔξης ἰδιορυθμία σὲ σχέση μὲ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη. Ἡ ἔκφραση ἔφηβαρχοῦντος τοῦ δεῖνος ἔπειται τῆς εἰσαγωγικῆς φόρμουλας οἱ ἔφηβοι, γεγονὸς ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ὑπάθεση ὅτι ὁ ἔφήβαρχος ὅπως ἄλλωστε καὶ οἱ ἐπιμελητὲς καὶ ὁ πρωτοστάτης τῆς ἴδιας ἐπιγραφῆς, ἥταν ἔφηβος.³⁷ Ἐπὶσης ἔφηβος εἶναι ὁ ἔφηβαρχος Ἀντίγονος στὴν ἐπιγραφὴ ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ. Ὁ ἔφηβαρχος Νείκων, γιὸς τοῦ Ἰέρωνος, ποὺ μαρτυρεῖται στὴν τιμητικὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχο Τ(ίτο) Φλάουιο Ἀνδρόνικο ἐπιγραφή, ἀνὴ ταύτιση ποὺ προτείνεται ἀνωτέρω εἶναι ὁρθή, δὲν ἀνήκει στοὺς ἔφηβους τοῦ ἀντίστοιχου ἔτους. Στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Τ(ίτον) Φλάουιον Ἀπολλώνιον, γιὸ τοῦ Ἀνδρονείκου, ὁ ἔφηβαρχος Κότυς, γιὸς τοῦ Κότυος, δὲν ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἔφηβων καὶ ἡ ἀναφορά του προηγεῖται τῆς φόρμουλας οἱ ὑπογεγραμμένοι ἔφηβοι.³⁸

35. Βλ. σχετικὰ κατ. σημ. 129.

36. "Αν ἴσχυει ἀκόμη ἡ ρύθμιση ποὺ ἀναφέρεται στὸν γυμνασίαρχο νόμο ἀπὸ τὴν Βέροια, *I. Beroia 1 A*, στ. 22-24 [βλ. σχετικὰ Gauthier-Hatzopoulos (σημ. 20), 50-52], σύμφωνα μὲ τὴν ὄποια ὁ γυμνασίαρχος πρέπει νὰ εἶναι ἄνω τῶν τριάκοντα καὶ κάτω τῶν ἔξηντα ἑτῶν, ἡ χρονικὴ ἀπόσταση τῶν δύο ἐπιγραφῶν ἀνέρχεται τουλάχιστον σὲ μία δεκαετία.

37. Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* I, 87-90 K9 (=SEG XLII 580), στ. 1-4: Νεικοκλέα Φιλάτου τοῦ Νεικοκλέους γυμνασίαρχήσαντα ἐν παιδί, οἱ ἔφηβοι, | ἔφηβαρχοῦντος Τρυφωνᾶς τοῦ Ἀττάλου κλπ. Βλ. σχετικὰ καὶ Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* II, 364. Πρβλ. καὶ τὴ διάρθρωση τῶν καταλόγων ἀπὸ τὴν Ὁδησσό (σημ. 29).

38. Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* I, 90-91 K10 (=SEG XLII 581), στ. 6-8.

Μὲ βάση τοὺς ἐφηβικοὺς καταλόγους ἀπὸ τὴ Στύβερρα ἐφηβος εἶναι ὁ ἐφῆβαρχος στὶς ἀκόλουθες τρεῖς περιπτώσεις: α) Ὁ ἐφῆβαρχος τοῦ ἔτους 74/75 μ.Χ. Δικαίος Πετικίου ὁ καὶ Ροῦφος ταυτίζεται πιθανότατα μὲ τὸν ὄμώνυμο ἐφηβος τοῦ ἰδίου ἔτους.³⁹ β) Σύμφωνα μὲ τὸν κατάλογο τοῦ ἔτους 107/108 μ.Χ. ὁ ἐφῆβαρχος Φίλων, γιὸς τοῦ Παραμόνου, ἀνέταξε τοὺς ἐφῆβους διὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἐπιμελείας (στ. 89-93). Τὸ δῆμονα μάλιστα τοῦ Φίλωνος ἀναγράφεται πρῶτο στὸν κατάλογο τῶν ἐφῆβων (στ. 93-94).⁴⁰ Η F. Papazoglou, χωρὶς νὰ ἀποκλείει τὴν πιθανότητα ὅτι ὁ ἐφῆβαρχος εἶναι καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἐφῆβων, ἐπισημαίνει ὅτι ἡ διττὴ ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος Φίλων Παραμόνου στὴν ἐπιγραφὴ μπορεῖ νὰ ὀφείλεται σὲ σύμπτωση, ἡ ὅποια συνδέεται μὲ τὴν ἰδιαιτερα συχνὴ παρουσία τῶν ὀνομάτων Φίλων καὶ Παράμονος στὴν προσωπογραφία τῆς πόλης.⁴¹ Πάντως, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ προηγούμενο παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιγραφὴ ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ, ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ἐφῆβαρχου καὶ μεταξὺ τῶν ἐφῆβων δὲν καθιστᾶ τὴν περίπτωση τοῦ Φίλωνος μοναδική.⁴² γ) διὰ τῆς Διονυσίου τοῦ Ζοιάνδρου τοῦ πατρὸς ἐπιμελείας ἐφηβεύσας || καὶ αὐτὸς ἀνέταξεν τοὺς | ἐπ' αὐτῷ γενομένους | ἐφῆβους ὁ ἐφῆβαρχος τοῦ ἔτους 116/117

91-93 ἀρ. K11 (=SEG XLII 582), στ. 4-5. Πιθανή, μὲ βάση τὸν ἀριθμὸ τῶν γραμμάτων, θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ἡ συμπλήρωση στὸ στίχο 18 τῆς ἐπιγραφῆς ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ [Κότυς] Κότυος. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ ταύτισή του μὲ τὸν ὄμώνυμο ἐφῆβαρχο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ.

39. Papazoglou, "Stèles", 238-239 ἀρ. 5 (=SEG XXXVIII 679, IG X 2 2, 325 I), στ. 15-17 καὶ 28, Papazoglou, "Stèles", 239-240 ἀρ. 6 (=SEG XXXVIII 680, IG X 2 2, 326 I), στ. 13-17. Βλ. σχετικὰ καὶ Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* II, 365 σημ.1 καὶ SEG XLVI 808.

40. Papazoglou, "Stèles", 240 ἀρ. 9 (=SEG XXXVIII 683, IG X 2 2, 325 III). Ο πατέρας τοῦ Φίλωνος ταυτίζεται πιθανότατα μὲ τὸν ἐφηβος τοῦ ἔτους 74/75 μ.Χ. Παράμονο Φίλωνος, Papazoglou, "Stèles", 238-239 ἀρ. 5 (=SEG XXXVIII 679, IG X 2 2, 325 I), στ. 43-44.

41. F. Papazoglou, "Stèles", 248: «Il peut s'agir d'une simple coïncidence vu la fréquence des deux noms dans l'onomastique stuberienne, mais il ne faut pas exclure non plus la possibilité que l'éphébarque ait été en l'occurrence le premier éphèbe». Οἱ Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* II, 365 θεωροῦν τὴν περίπτωση τοῦ Φίλωνος Παραμόνου "exceptionnel".

42. Βλ. σχετικὰ κατ. σημ. 82. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸν κατάλογο ἐφῆβων ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνίδα τῆς Λυδίας, TAM V 2, 1203, παρὰ τὴν ἔνδειξη ὅτι ὁ γυμνασίαρχος Δαμόνικος, γιὸς τοῦ Δημητρίου, εἶναι ἐφηβος (στ. 16-17: Γυμνασιαρχοῦντος Δαμονίκου τοῦ Δημητρίου, τοῦ δὲ αὐτοῦ | καὶ ἐφηβεύοντος), τὸ δῆμονά του ἀναγράφεται καὶ μεταξὺ τῶν ἐφῆβων (στ. 21: Δαμόνικος Δημητρίου ὁ προγεγραμμένος γυμνασίαρχος). Γιὰ τὴν ἐπιγραφὴ βλ. καὶ Strubbe (σημ. 33), 102-103.

μ.Χ. Μάξιμος Διονυσίου.⁴³ Ή χρήση έδω τῆς μετοχῆς ἀορίστου (ἐφηβεύσας ἀντὶ ἐφηβεύων) δὲν δηλώνει ὅτι ὁ Μάξιμος ἦταν “un ancien éphebe”,⁴⁴ ἀλλὰ ἐξηγεῖται πιθανότατα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ κατάλογοι συντάσσονται μὲ τὸ πέρας τοῦ ἔτους ἐφηβείας.⁴⁵ Στὸν ἐφηβικὸ π.χ. κατάλογο τοῦ ἔτους 180/181 μ.Χ. ἀπὸ τὴν “Ἐδεσσα ὑπάρχει ἡ ἔκφραση ἀπογραφή | ἐφῆβων τῶν ἐφηβευσάντων ὑπὸ Λυσίμαχον Σαβίδιανοῦ τὸν ἐφῆβαρχον⁴⁶ καὶ στὸν κατάλογο τοῦ ἔτους 53/54 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Στύβερρα ἀναγραφή τῶν ἐφηβευσάντων.⁴⁷

Διὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἐπιμελείας Μ(άρκου) Ἰνστεῖον Ὁρέ|στου ἀνέταξεν τοὺς ἐ|π' αὐτῷ γενομένους ἐφῆβους καὶ ὁ ἐφῆβαρχος τοῦ ἔτους 121/122 μ.Χ. Μ. Ἰνστεῖος Κασσιανὸς Φιλόξενος.⁴⁸ Σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωση, ὅπως ἀλλωστε καὶ σὲ ἐκείνη τῶν ἐφηβάρχων Φιλωνος, γιοῦ τοῦ Παραμόνου, καὶ Μαξίμου, γιοῦ τοῦ Διονυσίου, ἡ ἔκφραση δι' ἐπιμελείας τοῦ πατρός, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀντίστοιχη τῆς ἔκφρασης δι' ἐπιμελητῶν στὶς ἐπιγραφές ἀπὸ τὰ Καλίνδοια,⁴⁹ ἀλλὰ εἰναι ἐνδεικτικὴ ὅτι τὰ ἐν λόγῳ πρόσωπα κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀσκησῆς τῶν καθηκόντων τους ὡς ἐφῆβαρχων δὲν εῖχαν ἀκόμη ἐνηλικιωθεῖ (παῖδες/ἐφῆβοι).⁵⁰ Ή ἀπουσία μάλιστα κάποιας ἔνδειξης ἀπὸ τὴν ὁποία νὰ

43. Papazoglou, “Stèles”, 241 ἀρ. 10 (= SEG XXXVIII 684, IG X 2.2, 327), στ. 5-12. Ο Διονύσιος, γιὸς τοῦ Ζωάνδρου, ταυτίζεται πιθανότατα μὲ τὸν ὄμώνυμο ἐφῆβο τοῦ ἔτους 74/75 μ.Χ., Papazoglou, “Stèles”, 238 ἀρ. 5 (= SEG XXXVIII 679, IG X 2.2, 325 I), στ. 22.

44. Papazoglou, “Stèles”, 248.

45. Βλ. σχετικὰ Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 366. Ή χρήση μετοχῆς ἐνεστώτα (ἐφηβεύων) εἰναι συνήθης σὲ τιμητικὲς ἢ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφές, πιθανότατα γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι κατὰ τὸ χρόνο τῆς ἀνάθεσῆς ὁ τιμώμενος ἢ ὁ ἀναθέτης ἦταν ἀκόμη ἐφῆβος: βλ. ἐνδεικτικὰ I. *Knidos* 89 (β' μισὸ τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ.), IG IX² 1 4, 816 (Κέρκυρα, 20ς αἰ. μ.Χ.) καὶ I. *Délos* 1932 (94/93 π.Χ.), 1934 (95/94 π.Χ.).

46. Μ. Γ. Δήμιτσας, *Η Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένους καὶ μνημείους σωζομένους* (Αθῆναι 1896) ἀρ. 1, SEG XXIV 531, στ. 2-5.

47. Papazoglou, “Stèles”, 238 ἀρ. 4 (= SEG XXXVIII 678, IG X 2.2, 324 II), στ. 11.

48. Papazoglou, “Stèles”, 241 ἀρ. 11 (= SEG XXXVIII 685, IG X 2.2, 328), στ. 5-11.

49. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 367. Πρβλ. σχετικὰ καὶ Gauthier–Hatzopoulos (σημ. 20), 171 καὶ Kennell (σημ. 32), 107.

50. Γιὰ τὶς ἡλικίες μεταξύ τῶν ὁποίων κυμαίνεται ἡ ἐφηβεία μὲ βάση τὶς μέχρι τοῦδε γνωστὲς ἐπιγραφές βλ. S. Hin, “Class and Society in the Cities of the Greek East: Education during the Ephebeia”, *AnSoc* 37 (2007) 143-146 (πρβλ. καὶ SEG LV 2124). Γιὰ τὴν ἀνάληψη ἀρχῶν/λειτουργιῶν ἀπὸ πρόσωπα ποὺ δὲν ἔχουν ἐνηλικιωθεῖ καὶ τὴν ἔκταση τοῦ φαινομένου βλ. Quass (σημ. 24), 322 σημ. 1376, Kleijwegt (σημ. 30), 221 κέ., Kennel (σημ. 32), 105-106, M. Horster, “Kinderkarrieren?”, στό: Cl. Klodt (ἐκδ.), *Satura Lanx. Festschrift für W. A. Krenkel*, *Spudasmata* 62 (Hildesheim-Zürich-New York 1996) 223-

προκύπτει ὅτι ὁ Φιλόξενος ἡταν ταυτόχρονα καὶ ἔφηβος δείχνει, κατὰ τὴν ἄποφή μας, ὅτι αὐτὸς ἀνέλαβε τὴν ἐφηβαρχία ἐν παιδί.⁵¹ Η ἔκφραση ἐφήβαρχον ἐν παιδί γενόμενον ἀναφέρεται σὲ τιμητικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ. ἀπὸ τὴν Φιλαδέλφεια γιὰ τὸν γιὸ τοῦ Ἐρμίππου, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου δὲν σώζεται.⁵² Ἐπιπλέον, σὲ ἔναν κατάλογο ἐφήβων ἀπὸ τὴν Ἰασὸ τοῦ 5 μ.Χ.(?) ὡς ἐφήβαρχοι ἀναφέρονται τὰ τέκνα τοῦ γυμνασίαρχου Φοίβου, γιὸυ τοῦ Ἀμμωνίου, Μένανδρος ὁ καλούμενος Ἀμωμος καὶ Ἀμμώνιος,⁵³ ἐνῶ τὰ ἴδια πρόσωπα καταγράφονται ὡς ἔφηβοι σὲ κατάλογο τοῦ 12 μ.Χ.,⁵⁴ γεγονὸς ποὺ σημαίνει ὅτι κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐφηβαρχίας τους ἦσαν ἀκόμα παῖδες (*impuberes*).

Σχετικὰ μὲ τὰ λοιπὰ πρόσωπα ποὺ ἀναφέρονται ὡς ἐφήβαρχοι στὶς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν Στύβερρα, τὸν ἐφήβαρχο τοῦ ἔτους 50/51 Φίλωνα, γιὸ τοῦ Φίλωνος,⁵⁵ ταυτίζει ἡ F. Papazoglou μὲ τὸν ὄμώνυμο ἔφηβο τοῦ καταλόγου τῶν ἔτῶν 41-48 (?),⁵⁶ ἐνῶ ὁ Ζωΐλος, γιὸς τοῦ Εύθουλίδου, εἶναι γιὸς τοῦ γυμνα-

238. Strubbe (σημ. 33), 100-106. Chr. Laes, “Children and office holding in Roman Antiquity”, *Epigraphica* 66 (2004) 145-184 καὶ ἴδιαίτερα 163-176.

51. Πρβλ. ἀν. σημ. 37 καὶ I. *Stratonikeia* 1024, στ. 5-6: γυμνασιαρχήσαντα τῶν νέων ἐν παιδί. Γιὰ τὴν ἔκφραση ἐν παιδί βλ. L. Robert, *Hellenica* XI-XII (1960) 559-560 καὶ Kleijwegt (σημ. 30), 225-247, ἴδιαίτερα 243-244, Strubbe (σημ. 33), 100-102.

52. *IGR* IV 1633 = *TAM* V 3, 1441. “Οτι στὶς περιπτώσεις αὐτές ή ἐνδειξη ἐν παιδὶ δηλώνει ἄτομα μικρότερης τῶν ἐφήβων ἥλικίας (*impuberes*) [πρβλ. Strubbe (σημ. 33), 102, Laes (σημ. 50), 169-170, 181] προκύπτει κατὰ τὴν γράμμη μας καὶ ἀπὸ τὸ τιμητικὸ φήμισμα παραμυθητικοῦ χαρακτήρα ἀπὸ τὴν Καύνο γιὰ τὸν Ἀγρεοφῶντα, γιὸ τοῦ Ἀγρεοφῶντος. Στὴ σχετικὴ ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀγρεοφῶν ἀπὸ | τῆς ἐν παισὶν καὶ ἔφηβοις ἥλικις ἀρξάμενος φιλοτείμως | καὶ | ἐν ἀνδί[ρ]άσιν τέλειον καὶ μεγαλόψυχον ἐπλήρωσεν ἀεὶ τὴν εἰς τὴν πατρίδα διάθεσιν. Βλ. σχετικὰ P. Herrmann, “Zwei Inschriften von Kaunos und Baba Dag”, *OpAth* 10 (1971) 36-39 καὶ I. *Kaunos* 160-164 ἀρ. 30.

53. I. *Iasos* 276 στ. 3-7: “Ἐτους ροαί | ἐπὶ γυμνασιάρχου Φοίβου | τοῦ Ἀμμωνίου, ἐφηβάρχων | δὲ Μενάνδρου τοῦ Φοίβου τοῦ | καλουμένου Ἀμώμου καὶ Ἀμμωνίου τοῦ Φοίβου τῶν σιδῶν | αὐτοῦ. Βλ. σχετικὰ καὶ Strubbe (σημ. 33), 94.

54. I. *Iasos* 277, στ. 12-13.

55. Papazoglou, “Stèles”, 237 ἀρ. 3 (= *SEG* XXXVIII 677, *IG* X 2.2 324 III), στ. 15-16.

56. Papazoglou, “Stèles”, 236-237 ἀρ. 1 (= *SEG* XXXVIII 675, *IG* X 2.2 323), στ. 26-27. Γιὰ τὴν χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς βλ. Papazoglou, “Stèles”, 244-245. Γιὰ τὴν ταύτιση τῶν προσώπων, Papazoglou, “Stèles”, 247-248. Πιθανὴ εἶναι ἡ ταύτιση τοῦ Φίλωνος Φίλωνος μὲ τὸν Μ(άρκο) Οὐέττιο Φίλωνα (*IG* X 2.2, 300). βλ. σχετικὰ F. Papazoglou, “Gouverneurs de Macédoine. À propos du second volume des Fasti, par Th. Saridakis”, *ZAnt* 29 (1979) 238-239 καὶ Ἡλ. Κ. Σβέρκος, *Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Ἀνω Μακεδονίας τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (πολιτικὴ ὁργάνωση, κοινωνία, ἀνθρωπονημία)*, (Θεσσαλονίκη 2000) 70-72.

σίαρχου τοῦ ιδίου έτους (53/54) Εύβουλίδου, γιοῦ τοῦ Ζωΐλου.⁵⁷ Οἱ ἐφήβαρχοι τῶν ἐτῶν 41-48 (?), 87/88 καὶ 90/91 Ἐπιγένης, γιὸς τοῦ Ἀπεροις, Λ(ούκιος) Ἰνστέιος Γέμελος καὶ Σύμων, γιὸς τοῦ Βιλίστου, ἀντίστοιχα δὲν ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν ἐφήβων.⁵⁸ Νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ κατάλογοι τῶν ἐτῶν 87/88 καὶ 90/91 παρουσιάζουν τὴν ιδία ἀκριβώς διάρθρωση μὲν αὐτοὺς τῶν ἐτῶν 107/108, 116/117 καὶ 121/122, καθὼς ἀποισιάζει ὁ γυμνασίαρχος, τὰ ἔξοδα δὲ γιὰ τὴν ἀγορὰ λαδιοῦ προέρχονται ἀπὸ τὴν δωρεὰ τοῦ Μ(άρκου) Οὐετέιου Φίλωνος.⁵⁹ Ωστόσο, λείπει ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἔνδειξη ὅτι ὁ ἐφήβαρχος ἀσκησε τὰ καθήκοντά του διὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἐπιμελείας, γεγονός ποὺ σημαίνει, κατὰ τὴν γνώμη μας, ὅτι οἱ ἐφήβαρχοι Λ. Ἰνστέιος Γέμελος καὶ Σύμων γιὸς τοῦ Βιλίστου δὲν ἔσαν ἐφηβοι.⁶⁰ Στὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν ιδία πόλη τοῦ έτους 224/225 μ.Χ. ποὺ ἀνέθεσαν οἱ συνέφηβοι Λικίνιος Ἀριστόβουλος, Λικίνιος Βάσσος καὶ Τ(ίτος) Φλαύιος Ἀντώνιος γιὰ τὸν ἐφήβαρχο Ποσίδιππο, γιὸ τοῦ Ποσιδίππου,⁶¹ ὅπως ἐπισημαίνει ἡ F. Papazoglou, δὲν εἴναι σαφὲς ἂν ἡ ἀνάθεση τοῦ μνημείου ἔγινε ὅταν τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἔσαν ἐφηβοι, ἡ ἀργότερα ὅταν ἔνας ἀπὸ αὐτούς, δηλαδὴ ὁ Ποσίδιππος, ἔγινε ἐφήβαρχος.⁶²

Στοὺς δύο καταλόγους ἀπὸ τὴν Βέροια στοὺς ὄποιους ἀναγράφονται τὰ ὄνόματα τῶν ἐφήβων καὶ οἱ ὄποιοι χρονολογοῦνται στὸ 177/178 μ.Χ. καὶ στὸ β' τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. ἀντίστοιχα τὰ ὄνόματα τῶν ἐφηβάρχων δὲν ἀναγράφονται μεταξὺ τῶν ἐφήβων.⁶³ Ή ἔκφραση ὡστόσο ἐφηβαρχῶν, ἔδωκα τὰ τοῦ ἐπαγγέλματος εἰς τὸ ἄλειμμα δην(άρια) Φ (στ. 3-5) ποὺ ἀφορᾶ στὸν ἐφήβαρχο

57. Papazoglou, “Stèles”, 238 ἀρ. 4 (= SEG XXXVIII 678, IG X 2 2, 324 II), στ. 9-10.

58. Papazoglou, “Stèles”, 236-237 ἀρ. 1 (= SEG XXXVIII 675, IG X 2 2, 323), στ.

7-8. Papazoglou, “Stèles”, 240 ἀρ. 7 (= SEG XXXVIII 681, IG X 2 2, 325 II), στ. 69-70. Papazoglou, “Stèles”, 240 ἀρ. 8 (= SEG XXXVIII 682, IG X 2 2, 326 II), στ. 72-74.

59. Βλ. σχετικὰ καὶ Σβέροκος (σημ. 56), 57-58 καὶ 70-72.

60. Ἡ ταύτιση τοῦ Μ(άρκου) Ἰνστέιου Γέμελου μὲ τὸν ἐφηβο τοῦ έτους 74/75 μ.Χ. Γέμελο Εύβουλίδου (βλ. IG X 2 2, 325, σχόλια στ. 30), δὲν μπορεῖ νὰ τεκμηριωθεῖ. Ἀντίθετα, δὲν ἀποκλείεται ὁ ἐφήβαρχος Σύμων Βιλίστου νὰ εἴναι ἀδελφὸς τοῦ ἐφήβου Ζωΐλου Βιλίστου τοῦ ιδίου καταλόγου (βλ. IG X 2 2, 326, σχόλια στ. 77).

61. Papazoglou, “Stèles”, 241-242 ἀρ. 12 (= SEG XXXVIII 686, IG X 2.2, 331).

62. Βλ. σχετικὰ F. Papazoglou, “Stèles”, 249. Πιθανότερη φαίνεται, κατὰ τὴν γνώμη μας, ἡ δεύτερη ἔκδοσιχή, καθὼς σὲ διαφορετική περίπτωση καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἄν ὁ ἐφήβαρχος εἴναι ἐφηβος, θὰ ἀνέμενε κανέις οἱ ἀναθέτες τοῦ μνημείου νὰ χαρακτηρίζονται ως ἐφηβοι (βλ. ἔνδειξις τὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Θήρα, IG XII 3, 524). Ὁπως ἐπισημαίνει ὁ J. Strubbe (σημ. 33), 103 καὶ σημ. 56, ὑπάρχουν ἀρκετὰ παραδείγματα ὅπου πρόσωπα ποὺ χαρακτηρίζονται ως συνέφηβοι, δὲν ἀνήκουν πλέον στὴν ἡλικία τῶν ἐφήβων.

63. I.Beroia 135, στ. 8. I.Beroia 136, στ. 3-5.

τοῦ ἔτους 177/178 Στάτιο Ἀντίγονο δείχνει, κατὰ τὴν ἀποφή μας, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ἔφηβο.⁶⁴ Τὴ διάκριση ἀλλωστε τοῦ ἐφηβάρχου ἀπὸ τοὺς ἐφῆβους δείχνει ἐπίσης τὸ γεγονός ὅτι σὲ τρεῖς καταλόγους ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ ἔτους 235/236, 251/252 καὶ 255/256 μ.Χ., ἐνῶ τὰ ὄνόματα τοῦ γυμνασίαρχου καὶ τοῦ ἐφηβάρχου ἔχουν χαραχθεῖ στὸν κατάλογο, τὰ ὄνόματα τῶν ἐφῆβων πιθανότατα σχεδιάστηκαν καὶ χρωματίσθηκαν χωρὶς ποτὲ νὰ χαραχθοῦν.⁶⁵ Σύμφωνα μὲ τὸν Π. Μ. Νίγδελη ὁ λόγος γιὰ τὴν ἀπόφαση αὐτὴ συνδέεται πιθανὸν μὲ μέτρα περιορισμοῦ τῶν δαπανῶν τοῦ γυμνασίου.⁶⁶ Εὰν ὁ ἐφῆβαρχος Τι(βέριος) Κλαύδιος Ἐτυμος, ὁ ὄποιος ἀνήγειρε τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν διὰ βίου ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνιθέτη τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων Τιβέριο Κλαύδιο Πειερίωνα γυμνασιαρχήσαντα τὸ β', ἥταν ταυτόχρονα καὶ ἔφηβος δὲν μπορεῖ νὰ διευκρινισθεῖ.⁶⁷

Οἱ ἐφηβικοὶ κατάλογοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη σώζονται σὲ ἀποσπασματικὴ μορφή.⁶⁸ Ἐφῆβαρχοι ὡστόσο, οἱ ὄποιοι ἀσκησαν ἐπίσης τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως τοῦ θεοῦ Φούλβου, ἀπαντοῦν σὲ τρεῖς τιμητικὲς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν πόλη.⁶⁹ Πρόκεται γιὰ τὸν Μαρεινιανὸ Φίλιππο νέο, γιὸ τοῦ Μαρεινιανοῦ Φιλίππου (ἱερασάλμενον ἐν τῷ ποσ' | σεβαστῷ ἔτει καὶ ἐφῆβαρχον | γενόμενον ἐν | τῷ αὐτῷ ἔτει καὶ πολειτάρχην αποσ'),⁷⁰ τὸν Φλάβιο Κλ(αύδιο) Μένωνα τὸν καὶ Στρυμόνιν, ἱερασάλμενον καὶ ἀγωνιθέτη|σαντα καὶ ἐφῆβαρχή|σαντα <ἐν> τῷ ἐνενηκοστῷ

64. Γιὰ τὴ φόρμουλα ἐπηγγείλαντο καὶ ἐπέδωκαν βλ. Α. Wilhelm, "Inschrift aus Pagai", *JÖAI* 10 (1907) 28 (= *Kleine Schriften* II, 1 272), S. Dmitriev, "Notes on Inscriptions from Asia Minor", *EA* 26 (1996) 109 καὶ P. Herrmann, "Epigraphische Notizen 16-17", *EA* 28 (1997) 148 Anm. 11. Πρβλ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Φιλαδέλφεια, *IGR* IV 1640 = *TAM* V 3, 1474· βλ. σχετικὰ καὶ Strubbe (σημ. 33), 105 καὶ σημ. 67.

65. Π. Μ. Νίγδελης, "Μακεδονικὰ ἐπιγραφικά", *TEKMHPIA* 5 (2000) 132-135 (= *SEG* L 577, LI 802, *Ann.épigr.* 2000, 1302· 2002, 1279, *Bull.épigr.* 2002, 260, 235/236 μ.Χ.), *I.Beroia* 137/138 (251/252, 255/256 μ.Χ.).

66. Νίγδελης (σημ. 65), 134. Βλ. ἥδη καὶ A. Tataki, *Ancient Beroea. Prosopography and Society* («Μελετήματα» 8· Αθήνα 1988) 467.

67. *I.Beroia* 123 (τέλη 1ου αἰ. μ.Χ.).

68. *IG* X 2.1 236-241. Βλ. σχετικὰ καὶ Kennell (σημ. 32), 104.

69. Γιὰ τὸ σύνολο τῶν ἐπιγραφῶν ποὺ ἀφοροῦν στὴ λατρεία τοῦ θεοῦ Φούλβου βλ. *IG* X 2.1, 153-170.

70. *IG* X 2.1, 163 (248-250 μ.Χ.). Γιὰ τὴν ἐπιγραφὴ βλ. ἐπίσης Π. Ἀδάμ-Βελένη, *Μακεδονικοὶ βωμοὶ. Τιμητικοὶ καὶ ταφικοὶ βωμοὶ αὐτοκρατορικῶν χρόνων στὴ Θεσσαλονίκη, πρωτεύονσα τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας καὶ στὴ Βέροια, πρωτεύονσα τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων* (Αθήνα 2002) 151-152 ἀρ. 47. Γιὰ τὴν οἰκογένεια βλ. πρόσφατα καὶ Π. Μ. Νίγδελης, *Ἐπιγραφικὰ Θεσσαλονίκεια. Συμβολὴ στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ιστορία τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης* (Θεσσαλονίκη 2006) 274-276.

διακοσιοστῶ σεβ(αστῷ) ἔτ(ε)ι⁷¹ καὶ τὸν Αὔρηλο Ίούλιο νέο τὸν καὶ Παντρόπιν, ἵερασάμενον θεοῦ Αὐλητηίου Φούλιβου καὶ ἀγωνιοθετήσαντα καὶ ἐφηβαρχήσαντα ἐν τῷ ατ | Σεβαστῷ ἔτει.⁷² Τὴν σύνδεση τῆς λατρείας τοῦ θεοποιημένου Αὔρηλου Φούλιβου Ἀντωνίνου μὲ τὸ γυμνάσιο καὶ τὴν ἀνάληψη τῆς ἱεροσύνης ἀπὸ τοὺς ἐφήβους ὑποστήριξαν οἱ Ch. Edson καὶ L. Robert.⁷³ Ωστόσο, ἀν καὶ ἡ σύνδεση τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ Φούλιβου μὲ τὸ γυμνάσιο θεωρεῖται βέβαιη, στὶς ἐπιγραφές ποὺ ἀναφέρθηκαν δὲν ὑπάρχει καμία ἔνδειξη ὅτι οἱ ἱερεῖς τοῦ θεοῦ καὶ ταυτόχρονα ἐφήβαρχοι ἦσαν ἐφηβοί.⁷⁴ Πάντως ὁ Μαρεινιανὸς Φίλιππος ἔνα ἔτος μετὰ τὴν ἐφηβαρχία ἀνέλαβε τὸ ἀξιώματα τοῦ πολιτάρχη, τὸ ὄποιο κατὰ κανόνα ἀναλαμβάνουν ἐνήλικες.⁷⁵ Στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Αὔλο Πόντιο Μαρκιανὸν τῶν μέσων τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ἀξιώματα ἀναφέρονται αὐτὰ τοῦ ἐφηβάρχου καὶ τοῦ πολιτάρχη,⁷⁶ ἐνῶ στὶς λοιπὲς ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν πόλη ὁ ἐφήβαρχος μαρτυρεῖται μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀξιωματούχων.⁷⁷

Στὸν κατάλογο τοῦ ἔτους 180/181 μ.Χ. ἀπὸ τὴν "Εδεσσα τὸ ὄνομα τοῦ

71. *IG X 2 2, 168* [= 'Αδάμ-Βελένη (σημ. 70), 156 ἀρ. 59] (258/259 μ.Χ.). Γιὰ τὸν Φλάβιο Κλ. Μένωνα βλ. καὶ P. M. Nigdelis, "Geminii und Claudi: Die Geschichte zweier führender Familien von Thessaloniki in de Späteren Kaiserzeit", στό: A. D. Rizakis (ἐπιμ.), *Roman Onomastics in the Greek East. Social and Political Aspects. Proceedings of the International Colloquium organized by the Finnish Institute and the Centre of Greek and Roman Antiquity, Athens 7-9 Sept. 1993* («Μελετήματα» 21. Ἀθήνα 1996) 136.

72. *IG X 2.1, 170* [= 'Αδάμ-Βελένη (σημ. 70) 148 ἀρ. 37] (269/270 μ.Χ.).

73. Ὁ Ch. Edson, «*Macedonica*», *HSCP* 51 (1940) 135-136 [πρβλ. J.-L. Robert, *Bull. épigr.* 1946/1947, 139], ταυτίζει τὸ θεὸ Φούλιβο μὲ τὸ γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς καὶ τῆς Ἀννίας Γαλερίας Φαυστίνας, M. Aurelius Fulvus Antoninus. Ὁ L. Robert, (σημ. 26) 37-42, θεωρεῖ ὡς περισσότερο πιθανὴ τὴν ταύτισὴ του μὲ τὸν T. Aurelius Fulvus Antoninus, γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μάρκου Αὐρηλίου καὶ δίδυμο ἀδελφὸ τοῦ Κομμόδου. Τὴν ἀποφῆ τοῦ Robert ἀκολούθησε τὸ σύνολο τῆς ἔρευνας, βλ. πρόσφατα M. F. Petracchia, "Sulle tracce del "Divus Fulvus" venerato dagli «iunenes» di Thessalonica", στό: M. G. Angeli Bertinelli - A. Donati (ἐκδ.), *Misurare il tempo, misurare lo spazio: Atti del colloquio AIEGL-Borghesi 2005*, Faenza 2006, 477-486 = *Ann. épigr.* 2006, 1266. Πρβλ. καὶ Ch. Steimle, *Religion im römischen Thessaloniki. Sakraltopographie, Kult und Gesellschaft* 168 v. *Chr*-324n. *Chr.*, Τυβίγγη 2008, 61-62, 142-156.

74. Βλ. σχετικὰ καὶ Κανατσούλης (σημ. 20), 60.

75. Ἀπὸ τὴν πλούσια γιὰ τοὺς πολιτάρχες βιβλιογραφία βλ. τελευταῖα G. H. R. Horsley, "The Politarchs in Macedonia, and Beyond", *Mediterranean Archaeology* 7 (1994) [1996] 99-126, *SEG* XLIV 499.

76. *IG X 2.1, 199* = 'Αδάμ-Βελένη (σημ. 70), 149 ἀρ. 39, στ. 18-20: ἐφηβαρχὴ[σαντα] | καὶ πολε[ιταρ]η[χήσαντα.

77. Βλ. *IG X 2 1, 133* (πρβλ. *SEG* XXXVIII 691), 135.

έφηβάρχου Λυσιμάχου, γιοῦ τοῦ Σαβιδιανοῦ, δὲν ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἐφήβων,⁷⁸ ἐνῶ αὐτὸς τοῦ 229/230 σώζεται σὲ ἀποσπασματικὴ μορφή.⁷⁹ Οἱ ἐφῆβαρχοι Τι. Κλαύδιος Παριανὸς τοῦ καταλόγου τῶν ἐφήβων τοῦ ἔτους 146/147 μ.Χ. ἀπὸ τὸ Σισάνι (Ορεστίς) δὲν ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἐφήβων,⁸⁰ ἐνῶ στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχο Δημήτριο, γιὸν τοῦ Περείτου, ἀπὸ τὴν Λητὴ δὲν ἀναγράφεται τὸ ὀξεῖωμα τοῦ ἐφηβάρχου.⁸¹

Απὸ τὰ παραπάνω προκύπτει ὅτι στὶς περιπτώσεις ὅπου ὁ ἐφῆβαρχος εἶναι ἐφῆβος, εἴτε τὸ ὄνομά του ἀναγράφεται καὶ στὸν κατάλογο τῶν ἐφήβων, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἀντιγόνου, γιοῦ τοῦ Νεικομάχου, στὴν ἐπιγραφὴ ποὺ δημοσιεύεται ἀνωτέρω ἀπὸ τὰ Καλίνδοια, τοῦ Φίλωνος, γιοῦ τοῦ Παραμόνου, καὶ τοῦ Δικαίου, γιοῦ τοῦ Πετικίου, ἀπὸ τὴν Στύβερρα,⁸² εἴτε δηλώνεται, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Μαξέμου, γιοῦ τοῦ Διονυσίου, ἀπὸ τὴν Ἰδια πόλη ὅτι ἄσκησε τὰ καθήκοντά του δι' ἐπιμελείας τοῦ πατρός, ἐνῶ ὁ Ἰδιος ἦταν ἐφῆβος (ἐφηβεύσας καὶ αὐτός), εἴτε ἀκόμα, ὅπως συμβαίνει στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχο Νεικοκλέα, γιὸν τοῦ Φιλάτου, ἀπὸ τὰ Καλίνδοια ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἐφηβάρχου Τουφωνᾶ, γιοῦ τοῦ Ἀττάλου, ἔπειται τῆς εἰσαγωγικῆς φόρμους λας οἱ ἐφῆβοι.⁸³ Σχετικὴ ἔνδειξη ὑπάρχει ἐπίσης ὅταν ὁ ἐφῆβαρχος εἶναι ἀκόμα παῖς (βλ. σελ. 197). Στὶς λοιπὲς περιπτώσεις θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὴν ἐφηβαρχία ἀναλαμβάνουν πρόσωπα μετὰ τὴν ἐφῆβεία. Ὅπου μάλιστα εἶναι

78. Βλ. ἀνωτ. σημ. 46. Γιὰ τὰ πρόσωπα βλ. A. B. Tataki, *Macedonian Edessa. Prosopography and Onomasticon* («Μελετήματα» 18· Ἀθήνα 1994) 56 ἀρ. 191.

79. Δήμιτσας, *Η Μακεδονία*, ἀρ. 2, J. M. R. Cormack, “Progress report on the greek inscriptions of the trite meris for IG X”, *Αρχαία Μακεδονία* 1 (1970) 200-201 ἀρ. 12 (πίν. 38a) καὶ Tataki (σημ.78), 41-42 ἀρ. 88, 47 ἀρ. 131.

80. EAM 187.

81. X. Μαχαρόνας, “Χρονικὰ ἀρχαιολογικά. Ἀνασκαφαί, ἔρευναι καὶ τυχαῖα εύρηματα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ κατὰ τὰ ἔτη 1940-1950”, *Μακεδονικά* 2 (1941-1952) [1953] 619-620 ἀρ. 42θ (πίν. XIVβ), *Bull.épigr.* 1953, 112 = B. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, *Ἐπιγραφές ἀρχαίας Μακεδονίας* (Θεσσαλονίκη 1997) 56 ἀρ. 43 (1ος/2ος αἰ.).

82. Βλ. σχετικὰ ἀνωτ. σημ. 39 καὶ 40. Τὸ ὄνομα τοῦ ἐφῆβαρχου ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἐφῆβων τοῦ δεύτερου ἔτους καὶ στὸν ἐφῆβικὸ κατάλογο ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνίδα τῆς Λυδίας, *TAM* V 2, 1204 στ. 1-6: Στεφανηφόροῦντος καὶ γυμνασιαρχοῦντος Ἀπολλωνίου τοῦ | Ἀπολλωνίδου, τοῦ δὲ οὔτοῦ καὶ ἀλιφοντος τὸν ἐνιαυτὸν ἐκ τῶν ἰδίων δαπανημάτων, ἐφῆβαρχοῦντος Ἀπολλωνίδου τοῦ Ἀπολλωνίου | οἱ ἐφηβεύσαντες ἐπ' αὐτῶν δωρεάν· διετεῖς μὲν | [[Ἀπολλωνίδης Ἀπολλωνίου]] | [[ό προγεγραμμένος ἐφῆβαρχος]] (150-100 π.Χ.). Γιὰ τὴν ἐπιγραφὴ βλ. ἐπίσης Kleijwegt (σημ. 30), 99-100 καὶ Hin (σημ. 50), 149-150.

83. Βλ. ἀνωτ. σημ. 43 καὶ 37 ἀντίστοιχα.

δυνατὸν νὰ προσδιορισθεὶ κατὰ προσέγγιση ἡ ἡλικία τους, ὅπως π.χ. στὴν περίπτωση τοῦ Φίλωνος, γιοῦ τοῦ Φίλωνος, ἀπὸ τὴ Στύβερρα (ἔφηβος τὸ 41-48(?), ἐφήβαρχος τὸ 50/51 μ.Χ.), ἢ ἀκόμα τοῦ Νείκωνος, γιοῦ τοῦ Ιέρωνος ἀπὸ τὰ Καλίνδοια, καθὼς καὶ τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ Φούλβου ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, φαίνεται ὅτι τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἀνήκουν στοὺς νέους.⁸⁴

“Αν καὶ μόνον νέα ἐπιγραφικὰ στοιχεῖα μποροῦν νὰ συμβάλλουν στὸν καθορισμὸ τῆς ἡλικίας τῶν ἐφηβάρχων καὶ κατ’ ἐπέκτασιν στὴν ὄριστικὴ λύση τοῦ ἀνωτέρω ζητήματος, ἡ ἀναφορὰ τῆς ἐφηβαρχίας στὶς τιμητικὲς ἐπιγραφὲς μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀρχῶν καὶ λειτουργιῶν τῶν τιμωμένων προσώπων εἰναι ἐνδεικτικὴ ὅτι καὶ αὐτὴ ἀποτελοῦσε λειτουργία/ἀρχῆ.⁸⁵ Ιδιαίτερα ἐνδεικτικὴ εἰναι μία ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν “Ἐφεσο, σύμφωνα μὲ τὴν ὄποια ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τιμοῦν τὸν Τ(ίτο) Πό(πλιο) Οὐήδιο Μάρκελο τὸν πρύτανι| καὶ γυμνασίαρχον | καὶ ἐφήβαρχον καὶ | στρατηγὸν καὶ τάς | ἄλλας ἀρχὰς καὶ λειτουργίας ἀρξαν[τα] φιλοτίμως (στ. 6 κέ.).⁸⁶ Οπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ στὴν περίπτωση ἄλλων ἀρχῶν καὶ λειτουργιῶν, καὶ ίδιαίτερα τοῦ γυμνασίαρχου, τὴν ἐφηβαρχία ἀναλαμβάνουν πρόσωπα περισσότερες ἀπὸ μία φορά,⁸⁷ ἐνῶ σὲ κάποιες περιπτώσεις ὁ ἐφήβαρχος ἀναλαμβάνει νὰ καλύψει μέρος τῶν ἔξόδων ποὺ συνδέονται μὲ τὴ λειτουργία τοῦ γυμνασίου. Σύμφωνα μὲ ἐφηβικὸ κατάλογο ἀπὸ τὴν Πρι-

84. Τὴ σύνδεση τοῦ ἐφηβάρχου τόσο μὲ τοὺς ἐφήβους ὅσο καὶ μὲ τοὺς νέους δείχνει π.χ. μία τιμητικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Τέω, τὴν ὄποια ἀνήγειραν οἱ ἐφῆβοι καὶ οἱ νέοι καὶ οἱ μετέχοντες τοῦ γυμνασίου γιὰ τὸν ἐφήβαρχο (ἐφηβαρχήσαντα καλῶς) Αἰσχρίωνα Μελεάργου, *CIG* 3085, ὅπως καὶ ἡ τιμητικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Ιασὸ γιὰ τὸ Μελανίωνα, γιὸ τοῦ Θεοδώρου, στὴν ὄποια ἀναφέρεται γιὰ τὸν τιμώμενο, ἀποδειχθεὶς δὲ καὶ ἐφήβαρχος προσταταῖ τοῦ γυμνασίου καὶ τῆς τῶν ἐφῆβων καὶ νέων εὐκοσμίας κλπ., *Iasos* 98 στ. 22-24. Γιὰ ἐπιπλέον παραδείγματα βλ. Kennell (σημ. 32), 107-108. Εάν στὴν ἔκφραση Ἀδαίος Εὐημέρου ἐφηβαρχήσας τοῖς νέοις νόμον ἐφηβαρχικὸν στὸν ἐφηβαρχικὸ νόμο ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη (βλ. κατ. σημ. 95) ἡ λέξη νέοι χρησιμοποιεῖται ὡς τεχνικὸς ὅρος δὲν μπορεῖ νὰ διευκρινισθεῖ (τὴν ὑπόδειξη ὀφεῖλουμε στὸν Π. Μ. Νίγδελη).

85. Στὴν κατεύθυνση αὐτὴ συνηγορεῖ καὶ ἡ φόρμουλα ἐφηβαρχοῦντος τῆς λανπρότατης μητροπόλεως τῆς Ἀσίας Ἀδριανῆς νεωκόρου φιλοισεβαστοῦ Κυζικηνῶν πόλεως Μάρκου | Αύρ. Ἀμερίμνου, σὲ ἐφηβικὸ κατάλογο ἀπὸ τὴν Κύζικο τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, *CIG* II 3665 (= *IGR* IV 154), στ. 5-8. Βλ. σχετικὰ καὶ Papazoglou, “Stèles”, 248 σημ. 46.

86. *SEG* XXXIII 937 (180-192 μ.Χ.). Πρβλ. καὶ τὸν ἐφηβικὸ κατάλογο ἀπὸ τὴν Κίο τοῦ ἔτους 108/109 μ.Χ. (*I. Kios* 16), ὅπου ὁ ἐφήβαρχος Σωσικλῆς Δαψιλέως διετέλεσε ἥδη πρῶτος ἀρχῶν, πολειτάρχης, ἱερεὺς Ἡρακλέους, γυμνασίαρχος καὶ ἀγορανόμος. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο βλ. Kennell (σημ. 32), 104 κέ.

87. Γιὰ τὴ γυμνασίαρχία βλ. Quass (σημ. 24), 319-320 σημ. 1369 (μὲ παραδείγματα).

ήνη ό Εύφρανωρ, γιὸς τοῦ Εύφρανορος, διετέλεσε ἐφήβαρχος γιὰ δεύτερη φορά (ἐφηβαρχοῦντος δὲ τὸ β'),⁸⁸ ἐνῶ στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία τῆς Φορυγίας γιὰ τὸν Αὐρ(ήλιο) Εύφρημο δηλώνεται ὅτι ἀνέλαβε τὴν ἐφηβαρχία τρεῖς φορές (τρὶς ἐφήβαρχον).⁸⁹ Στὸν κατάλογο ἐφήβων ἀπὸ τὴ Βέροια τοῦ ἔτους 177/178 μ.Χ. ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἐφήβαρχος Στάτιος Ἀντίγονος συμμετεῖχε στὴ σχετικὴ μὲ τὸ ἄλειμμα δαπάνη δίνοντας τὸ ποσὸ τῶν 500 δηναρίων (ἔδωκα τὰ τοῦ ἐπαγγέλματος εἰς τὸ ἄλειμμα δην(άρια) Φ),⁹⁰ ἐνῶ σύμφωνα μὲ μία τιμητικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴ Φιλαδέλφεια ὁ Μ. Αὐρ(ήλιος) Διόδωρος β', γιὸς τοῦ Ἀδμήτου, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ἀξιώματα ἀνέλαβε καὶ αὐτὸ τοῦ ἐφηβάρχου τὸ ὅποιο ἄσκησε εὐσεβῶς καὶ ἐπιφανῶς (στ. 16-18: ἐφῆβαρχόσαντα εὐσεβῶς καὶ ἐπιφανῶς).⁹¹ Πάντως, ὅπως σημειώνει καὶ ὁ J. Strubbe, ἡ ἐφηβαρχία, ὅπως ἐπίσης ἡ γυμνασιαρχία καὶ ἡ πανηγυριαρχία “were merely ceremonial and honorific offices”, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τὶς ἀναλαμβάνουν καὶ πρόσωπα πρὸ τὴν ἐνηλικίωση (παῖδες καὶ ἔφηβοι).⁹² Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς πρόκειται γιὰ μέλη ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν,⁹³ τὰ ἔξοδα δὲ ποὺ συνεπάγεται ἡ ἀνάληψη τῆς σχετικῆς λειτουργίας καλύπτει ὁ πατέρας ἢ κάποιος ἄλλος συγγενῆς τοῦ ἐφῆβου ἢ τοῦ παιδιοῦ.⁹⁴

Στὰ καθήκοντα τοῦ ἐφηβάρχου ἀναφέρεται διεξοδικὰ ὁ ἐφηβαρχικὸς νόμος ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη.⁹⁵ Οπως προκύπτει πάντως ἀπὸ τὶς ἐκφράσεις ἀνέτα-

88. *I.Priene* 147, στ. 3-6 (3ος αἰ. μ.Χ.).

89. *MAMA* IV 154 (212-250 μ.Χ.).

90. Βλ. ἀνωτ. σημ. 63-64. Βλ. σχετικὰ καὶ Π. Μ. Νίγδελης – Γ. Ἀ. Σουρῆς. Ἀνθίπατος λέγει. “Ἐνα δάταγμα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρονῶν γιὰ τὸ γυμνάσιο τῆς Βεροίας (Θεσσαλονίκη 2005) 86.

91. *SEG* XLIV 961 (= *TAM* V 3, 1495). Βλ. σχετικὰ καὶ *Kennel* (σημ. 32), 105. Τὴν ἐκφρασὴν ἐπιφανῶς καὶ εὐσεβῶς ἀπαντᾶ σὲ τιμητικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὰ Βάλβουρα γιὰ τὸν ἵερεα τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας Στέφανο, *SEG* XXVIII 1217 (2ος/3ος αἰ.).

92. Strubbe (σημ. 33), 109.

93. Βλ. σχετικὰ Strubbe (σημ. 33), 108 καὶ Hin (σημ. 50), 149-150.

94. Στὴν τιμητικὴ π.χ. ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Κόιντο Καπίτωνα ἀπὸ τὴν Καῦνο ἀναφέρεται μεταξὺ ὄλλων γυμνασιαρχήσαντά τε καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐγγόνου Φλασουίου | Καπίτωνος δωρεάν, *I.Kaunos* 318-326 ἀρ. 139 IIIc, στ. 6/7. Σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴ Φιλαδέλφεια ἀνάμεσα στὶς ὄλλες εὐεργεσίες τοῦ Αὐρ(ήλιου) Ἐρμίππου δηλώνεται ἄρξαντα τὴν πρώτην | ἀρχὴν ἐπιφανῶς καὶ τὰς λοιπὰς λειτουργίας ὑπέρ τε αὐτοῦ καὶ τῶν παιδῶν Νεικήτου καὶ | Ἐρμίππου ἐκτελέσαντα, *TAM* V 3, 1490 (μετὰ τὸ 212 μ.Χ.). Στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνίδα τῆς Λυδίας, τὰ ἔξοδα γιὰ τὸ ἄλειμμα τῶν ἐφῆβων ἀνέλαβε ὁ πατέρας τοῦ γυμνασιαρχοῦ καὶ ταυτόχρονα ἐφῆβου Δαμονίκου τοῦ Δημητρίου, *TAM* V 2, 1203, στ. 17-18: ὀλίφοντος δὲ ὑπέρ αὐτοῦ Δημητρίου τοῦ Δαμονίκου | τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τὸ τρίτον. Βλ. σχετικὰ καὶ Strubbe (σημ. 33), 105.

95. *Bull.épigr.* 1987, 704 und *Gauthier-Hatzopoulos* (σημ. 20), 161-162 σημ. 3:

ξε(ν) τοὺς ἐφήβους ἥτις ἀνέταξεν τοὺς ἐπ' αὐτῷ γενομένους ἐφήβους στοὺς καταλόγους τῶν ἐτῶν 87/88, 90/91, 107/108, 116/117, 121/122 ἀπὸ τὴν Στύβερρα, κατὰ τὰ ὄποια τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν προμήθεια τοῦ λαδιοῦ καλύφθηκαν ἀπὸ τὴν δωρεὰ τοῦ Μ. Οὐεττίου Φίλωνος (ἀλειφούσης τῆς πόλεως ἐκ τῶν ὑπὸ Μ. Οὐεττίου Φίλωνος δεδομένων δηναρίων),⁹⁶ στὶς κύριες ἀρμοδιότητες τοῦ ἐφηβάρχου ἦταν ἡ ἀπογραφὴ τῶν κατ' ἔτος ἐφήβων, τὴν ὄποια στοὺς προηγούμενους χρονικὰ καταλόγους μαζὶ μὲ τὴν προμήθεια λαδιοῦ ἀνελάμβαναν οἱ γυμνασίαρχοι.⁹⁷

6. Οἱ ἐφηβοὶ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς τῶν Καλινδοίων πρωτοστάται μαρτυροῦνται στοὺς ἐφηβικοὺς καταλόγους ἀπὸ τὴν Στύβερρα,⁹⁸ καθὼς ἐπίσης στὸν ἐφηβικὸν κατάλογο τοῦ 221 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Ὀδησσό.⁹⁹ Αν ὁ πρωτοστάτης Φιλώτας Φιλώτου τῆς ἐπιγραφῆς ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ (στ. 6/7) ταυτίζεται μὲ τὸν ὄμώνυμο ἐπιμελητὴ τῆς ἐπιγραφῆς (στ. 7/8) δὲν μπορεῖ νὰ ἔξαριθμωθεῖ. Πάντως οἱ ἐπιμελητὲς Χαιροφάνης τοῦ Κρίτωνος, Νείκων τοῦ Δασείλου, Μένανδρος τοῦ Ἐρωτος καὶ Τειμοκράτης τοῦ Τειμοκράτους ποὺ ἀπαντοῦν στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχο Νεικοκλέα, γιὸ τοῦ Φιλώτου, ἀναφέρονται στὴν ἵδια ἐπιγραφὴ καὶ μεταξὺ τῶν ἐφήβων,¹⁰⁰ γεγονὸς ποὺ δὲν ἀποκλείει τὴν πιθανότητα ὁ πρωτοστάτης Φιλώτας, γιὸς τοῦ Φιλώτου, νὰ ὑπῆρξε ταυτόχρονα καὶ ἐπιμελητής.

“Οπως ἐπισημαίνουν οἱ Μ. Β. Χατζόπουλος καὶ Λ. Δ. Λουκοπούλου “la formule δι' ἐπιμελητῶν τῶν δείνων indique sans doute les responsables de la matérialisation d'une décision votée par l'ensemble des éphebés”.¹⁰¹ Τὴν παρου-

”Ετούς Ε καὶ Κ καὶ Ρ | Ἀδαίος Εὐημέρου ἐφηβαρχήσας | τοῖς νέοις νόμον ἐφηβαρχικόν. | Ὁ ἐφηβαρχος ἐπιμελείσθω τῶν ἐφήβων καὶ τάλλα ποιείτω κατὰ τὸν νόμον, | κύριος δὲ ἔστω καὶ ζημιῶν τὸν ἀτακτοῦντα μέχρι ἐκατὸν δραχμῶν, | προσαπογραφέσθω δὲ τοὺς ἐν ἥλικίᾳ ὄντας πάντας καὶ μήπω ἐφηβευκότας ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τῶν παιδῶν.

96. Papazoglou, “Stèles”, 240/241 Nr. 7-11, *SEG* XXXVIII 681-685 (= *IG* X 2 2, 325 II, III, 326 II, 327-328).

97. Papazoglou, “Stèles”, 248, Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* II, 366 σημ.

5. Πρβλ. καὶ τὴν ἔκφραση τοὺς ἐφηβεύσαντες ἐνεχάραξεν στὸν κατάλογο ἀπὸ τὴν Βέροια, *I.Beroia* 136 (β' τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ.).

98. Papazoglou, “Stèles”, 236-241 (= *SEG* XXXVIII 675-686, *IG* X 2 1, 323-328) καὶ *SEG* XLII 580 app.cr. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι δύο εἰναι οἱ πρωτοστάται στοὺς καταλόγους τῶν ἐτῶν 41-48 (?), 50/51 καὶ 116/117 μ.Χ.

99. *IGBulg* I² 47 bis.

100. Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* I, 87-90 K9 (= *SEG* XLII 580), στ. 5-8, 12, 28, 35, 50.

101. Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* II, 367.

σία τῶν ἐπιμελητῶν ἐδῶ δικαιολογεῖ ὁ πωσδήποτε ὁ τιμητικὸς χαρακτήρας τῆς ἐπιγραφῆς.¹⁰² Ή ἔκφραση δι’ ἐπιμελητῶν ἡ ἐπιμεληθέντος τοῦ δεῖνος ἀπαντᾶ καὶ σὲ ὅλες τιμητικὲς ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Μακεδονία γιὰ νὰ δηλώσει τὰ πρόσωπα ποὺ ἀνέλαβαν τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ μνημείου.¹⁰³ Ἐνδεικτικὰ νὰ ἀναφερθεῖ ἡ τιμητικὴ γιὰ τὸν μέγαν γυμνασίαρχον Μάνιον Σαλάριον Σαβεῖνον ἐπιγραφὴ τοῦ ἔτους 121/122 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Λητή, ἡ ὁποία ἀνηγέρθη διὰ ἐπιμελητῶν Περείτα τοῦ Φίλας τοῦ καὶ Βιησίου καὶ Ἡρώδου τοῦ Βείθυος.¹⁰⁴

Οἱ ἔφηβοι καταγράφονται ὑπὸ τὸν τίτλο οἱ ὑπογεγραμμένοι ἔφηβοι. Ἡ ἔδια ἔκφραση ἀπαντᾶ καὶ στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τοὺς γυμνασίαρχους Τ(ίτο) Φλάουιο Ἀνδρόνικο καὶ Τ(ίτο) Φλάουιο Ἀπολλάνιο ἀπὸ τὴν ἔδια πόλη, ἐνῶ ἡ ἔκφραση οἱ ἔφηβοι χρησιμοποιεῖται στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸ γυμνασίαρχο Νεικοκλέα γιὸ τοῦ Φιλάτου.¹⁰⁵ Ἀκέραια σώζονται τὰ ὄνόματα δεκατεσσάρων ἐφήβων, ἐνῶ διατηροῦνται τὰ πατρώνυμα ἄλλων δύο. Ὅλοι προσδιορίζονται μὲ τὸ ἐλληνικὸ σύστημα ὄνοματοθεσίας (ὄνομα + πατρώνυμο). Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ πιθανότατα ὁ ἔφηβος τοῦ στ. 19, ὁ ὁποίος φέρει πιθανότατα tria nomina, ἐκ τῶν δόποιων σώζεται τὸ cognomen Φίρμος καὶ ἐνδεχομένως οἱ ἔφηβοι τῶν στ. 20 καὶ 21.¹⁰⁶ Τὸ παρωνύμιο (supernomen) Μᾶρκος φέρει ὁ ἔ-

102. Πρβλ. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 367.

103. Βλ. σχετικὰ καὶ Κανατσούλης (σημ. 20), 64 σημ. 4. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ EAM 35-37, 188 καὶ I.Beroia 106: ἐπιμεληθέντος Δέκμου Ποπλικίου Φιλάτου (2ος αἰ. μ.Χ.), 499: ἐπιμε[λ]ηθέντος τῆς ἀναστάσεως Ἰουλιανοῦ | Μενάνδρου.

104. M. Tod, “Macedonia. VI. Inscriptions”, ABSA 23 (1918-1919) 72-81 ἀρ. 7 = SEG I 276 καὶ Μισαγλίδου-Δεσποτίδου (σημ. 81), 57 ἀρ. 44, στ. 19-20.

105. Στὶς λοιπὲς ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Μακεδονία ἀπαντοῦν οἱ ἀκόλουθες εἰσαγωγικὲς φόρμουλες: οἱ ἔφηβοι: Μακαρόνας (σημ. 81), 618-619 ἀρ. 420 (Λητή, 1ος/2ος αἰ.). ἔφηβοι οἱ ὑπογεγραμμένοι: EAM 187 (Σισάνι/Ορεστίς, 146/147 μ.Χ.), Δήμιτσας, Ἡ Μακεδονία, ἀρ. 2 (Ἐδεσσα, 229/230). ἔφηβοι οἱδε: I.Beroia 135 (177/178 μ.Χ.). ὄνόματα ἐφήβων: Papazoglou, “Stèles”, 238-240 ἀρ. 5-6 (= SEG XXXVIII 679-680, IG X 2 2, 325 I, 326 I, Στύβερρα, 74/75 μ.Χ.). [οἱ ἔφηβοι]εύσαντες ἐν τῷ ηλσ | [Σεβ. τῷ] καὶ δντ’ ἔτει: IG X 2 1, 236 (Θεσσαλονίκη, 206/207 μ.Χ.). Πρβλ. καὶ τὶς ἔκφράσεις οἵδε ἡ/ἐφήβευσαν: I.Délos 2594 (133/132 π.Χ.), I.Iasos 269-284, IGR IV 154 (Κύζικος). ἔφηβευσαν: I.Ikaria 2 (1ος αἰ. μ.Χ.). οἱ ἔφηβευσαντες: I.Priene 160. ἡφήβευσαν οἱ ὑπογεγραμμένοι: IG VII 1669 (Πλαταιαί, αὐτ. ἐποχή). οἱδε ἐνεκριθησαν ἔφηβοι: H. Malay, *Researches in Lydia, Mysia and Aiolis*, ETAM 23 (Βιέννη 1999) 25-26 ἀρ. 5 = SEG XLIX 1776 (Στρατονίκεια, 47/46 π.Χ.). οἱ ἐνκριθέντες ἔφηβοι: IGBulg I² 14 καὶ IGBulg V 5007 (Διονυσόπολις, μετὰ τὸ 212 μ.Χ.) καὶ Malay, ὅ.π. σ. 26 σημ. 19 (μὲ παραδείγματα). ἔφηβοι: SEG LII 385-386 (Μεσσήνη, 177 μ.Χ. καὶ 2ος αἰ. μ.Χ.), SEG XLVI 2207 (Κυρήνη, 172-175 μ.Χ.).

106. Γιὰ τὴν ρωμαϊκὴ παρουσία στὰ Καλίνδοια βλ. L. Loukopoulos, “The Fortunes of the Roman Conventus of Chalcidice”, στό: A. D. Rizakis (ἐκδ.), *Roman Onomastics in the*

φηβίος Ἀσκληπιόδωρος, γιὸς τοῦ Ἀσκληπιοδώρου (στ. 15).¹⁰⁷ Γιὰ τὴ δήλωση τῆς ὁμωνυμίας πατέρα καὶ γιοῦ χρησιμοποιεῖται ἐδῶ τὸ σύμβολο >.¹⁰⁸ Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι καὶ στὴν πρωιμότερη χρονολογικὰ ἐπιγραφή, δηλαδὴ τὴν τιμητικὴ γιὰ τὸ γυμνασίαρχο Νεικοκλέα Φιλάτου, μαρτυροῦνται ἔφηβοι οἱ ὅποιοι φέρουν τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸν πατέρα τους,¹⁰⁹ τὸ σύμβολο τῆς ὁμωνυμίας πατέρα καὶ υἱοῦ χρησιμοποιεῖται μὲ μεγάλη συχνότητα στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Τίτο Φλάουιο Ἀπολλώνιο.¹¹⁰ Τὴ μορφὴ > ἔχει τὸ σύμβολο τῆς ὁμωνυμίας στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸ γυμνασίαρχο Δημήτριο Περείτου ἀπὸ τὴ Λητή.¹¹¹ στοὺς ἔφηβικους καταλόγους ἀπὸ τὴ Στύβερρα, σὲ κατάλογο ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη τοῦ 1ου/2ου αἰ. μ.Χ. καθὼς καὶ σὲ ἐπιτύμβια ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη.¹¹²

Greek East. Social and Political Aspects. Proceedings of the International Colloquium organized by the Finnish Institute and the Centre of Greek and Roman Antiquity, Athens 7-9 Sept. 1993 («Μελετήματα» 21· Ἀθήνα 1996) 143-147, *Bull.épigr.* 1997, 398, *Ann.épigr.* 1996, 1372 καὶ Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 347-360. Δὲν ἀπολέεται ὡστόσο τὸ ὄνομα Φίρμος νὰ ἀποτελεῖ ἐδῶ supernomen (βλ. σημ. 107). Τὸ ἴδιο θὰ μποροῦσε ἐπίσης νὰ ισχύει καὶ στὴν περίπτωση τῶν ἐφῆβων τῶν στ. 20 καὶ 21.

107. Πρβλ. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 87-90 K9 (= *SEG* XLII 580), στ. B 31: Θεόδοτος Θεοδότης ὁ καὶ Μάξιμος 91-93 K11 (= *SEG* XLII 582), στ. 23: Ἰέρων > ὁ καὶ Ζώσιμος. Βλ. σχετικὰ Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 263 καὶ 339.

108. Βλ. F. Papazoglou, “Notes sur la formule onomastique dans la Macédoine romaine. À propos de la «Prosopographie Macédonienne» de D. Kanatsoulis”, *ŽAnt* 5 (1955) 360-362, R. Körner, *Die Abkürzung der Homonymität in griechischen Inschriften* (Βερολίνο 1961) 97 (μὲ μόνο τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὴ Στύβερρα) und *IG* X 2 2, 325 app. cr.

109. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 87-90 K9 (= *SEG* XLII 580): Νείκων Νείκωνος (στ. 27), Δημήτριος Δημητρίου (στ. 37, 58), Τειμοκράτης Τειμοκράτου (στ. 50), Ἀρτέμων Ἀρτέμωνος (στ. 57), Ἀνδρόνεικος Ἀνδρονείκου (στ. 86).

110. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 91-93 K11 (= *SEG* XLII 582), στ. 11: Καρβερένθης > τοῦ Παραμόνου, στ. 19: Ζώσιμος > τοῦ Κότυος, στ. 23: Ἰέρων > ὁ καὶ Ζώσιμος, στ. 27: Ἀπολλώνιος >, στ. 31: Διοσκουρίδης >, στ. 35: Διοσκουρίδης >, στ. 37: Βοῦρις >, στ. 44: Διοσκουρίδης >, στ. 46: Καρσούπης >, στ. 48: Βάστος >, στ. 54: Διονύσιος >.

111. Μακαρόνας (σημ. 81), 619-620 ἀρ. 420, στ. 8: Παράμονος >, στ. 14: Ἀδαίος >.

112. Papazoglou, “Steles” 238-239, no 5 = *SEG* XXXVIII 679, *IG* X 2 2, 325 I στ. 27, 33, 56 (Στύβερρα, 74/75 μ.Χ.). Γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη βλ. *IG* X 2 1, 243 καὶ *SEG* XXXVI 645 = Em. Voutiras, στό: G. Despinis – Th. Stefanidou-Tiveriou – Em. Voutiras, *Catalogue of Sculpture in the Archaeological Museum of Thessaloniki* (Θεσσαλονίκη 1997) 81-82, ἀρ. 59 (2ος αἰ. μ.Χ.). Η ὁμωνυμία δηλώνεται ἐπίσης στὶς ἐπιγραφές τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὰ σύμβολα > καὶ }· βλ. σχετικὰ *IG* X 2 1, 68/69 καὶ Νίγδελης (σημ. 70), 381-382, σημ. 97. Τὴ μορφὴ < ἔχει τὸ σύμβολο στοὺς ἐφῆβικους καταλόγους ἀπὸ τὴ Μεσσήνη· βλ. *SEG* LII

Η συχνότητα μὲ τὴν ὄποια ἀπαντοῦν τὰ ὀνόματα τῆς ἐπιγραφῆς στὴν προσωπογραφία τῶν Καλινδοίων δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἔξαριθμωση συγγένειας μεταξὺ τῶν προσώπων.¹¹³ Η ὑπόθεση π.χ. ὅτι οἱ ἔφηβοι οἱ ὄποιοι φέρουν τὸ ἕδιο πατρώνυμο Κότυς (στ. 17-18 Ι), ὥπως καὶ οἱ Θεόφιλος Ἀντιγόνου καὶ Φίλητος Ἀντιγόνου (στ. 16-17 ΙΙ) εἰναι ἀδέλφια, ἀν καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τεκμηριωθεῖ, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποχλεῖσθεῖ. Στοὺς ἔφηβικους καταλόγους ἀπὸ τὴ Στύβερρα ἔφηβοι οἱ ὄποιοι εἰναι ἀδέλφια προσδιορίζονται συνήθως μὲ τὴ φόρμουλα ὁ δεῖνα καὶ δεῖνα οἱ δεῖνος.¹¹⁴ Τὸ ἕδιο ἴσχυει καὶ στὸν ἔφηβικὸ κατάλογο τοῦ ἔτους 180/181 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Ἐδεσσα.¹¹⁵ Στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν γυμνασίαρχο Νεικοκλέα, γιὸ τοῦ Φιλάτου, οἱ Λ(ούκιος) Ἰούλιος Κέλερ καὶ Γ(άιος) Ἰούλιος Πρόκλος προσδιορίζονται ὡς Κέλερος υἱοί,¹¹⁶ ἐνῶ οἱ γιοὶ τοῦ Διοσκουρίδου ἀπαντοῦν στὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸ γυμνασίαρχο Τ(ίτον) Φλάουιον Ἀπολλώνιον μὲ τὴν διατύπωση Ταρουσίνας Διοσκουρίδου ἀδελφὸς Μιηζεῖς.¹¹⁷ Πάντως ἡ παρουσία ἀδελφῶν στοὺς ἕδιους καταλόγους ἔφηβων ἀποτελεῖ σύνηθες φαινόμενο. Μὲ βάση ἔναν ἔφηβικὸ κατάλογο ἀπὸ τὴν Ἰκαρία ὅπου τέσσερις ἔφηβοι φέρουν τὸ πατρώνυμο Μανδραπότου καὶ πέντε τὸ μητρώνυμο Χαριέσσης, ὁ N. Kennel διατύπωσε τὴν ἀποφῆ ὅτι στὶς μικρὲς πόλεις ἡ ἔφηβεία δὲν λειτουργοῦσε σὲ σταθερὴ βάση καὶ ὅτι οἱ κατάλογοι συντάσσονταν ὅταν ὑπῆρχε ἴκανος ἀριθμὸς ἔφηβων.¹¹⁸ Οπως ἐπισημαίνει ὁ "A. Χανιῶτης, "the participle ἔφηβαρχοῦντος (L.4) shows that all these young men served in one and the same year".¹¹⁹ Καὶ στὴν περίπτωση αὐτή, ὥπως ἄλλωστε καὶ στὶς

385, στ. 9-11, 18 (177 μ.Χ.), 386, στ. 12-13 (2ος αἰ. μ.Χ.)· βλ. σχετικὰ Körner (σημ. 108), 90. Τὸ σύμβολο – χρησιμοποιεῖται στὸν κατάλογο ἔφηβων ἀπὸ τὴν Ἰκαρία (1ος αἰ. μ.Χ.), *I. Ikaria* ἀρ. 2 (σχόλια στὸ στίχο 8).

113. Βλ. σχετικὰ καὶ Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 335-337.

114. Βλ. σχετικὰ Papazoglou, "Stèles", 243 σημ. 30 καὶ F. Papazoglou, *ŽAnt* 36 (1986) 129. Πρβλ. Papazoglou, "Stèles", 237 ἀρ. 3 (= *SEG* XXXVIII 677, *IG* X 2 2, 324 ΙΙΙ), στ. 16-17: Φίλιππος | Λούκιος Παραμόνου.

115. Βλ. ἐνδεικτικὰ ἀνωτ. σημ. 46: Ἀλέξανδρος καὶ Εἰούλιος οἱ Μαρκίας (στ. 8), Παράμονος καὶ Ἰούλιος καὶ Ἀκύλας οἱ Ἰουλίου | Γάιος καὶ Παράμονος οἱ Γαῖου (στ. 16-17). Γὰ τὰ πρόσωπα βλ. Tataki (σημ. 78), s.v.

116. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 87-90 ἀρ. K9 (= *SEG* XLII 580), στ. 24-25.

117. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 91-93 ἀρ. K11 (= *SEG* XLII 582), στ. 62-63. Βλ. σχετικὰ καὶ Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 338.

118. *I. Ikaria* ἀρ. 2, ἴδιαίτερα σ. 29/30 (37/38 ἡ 82/83 μ.Χ.).

119. *SEG* XLIII 888 (σ. 163).

πόλεις τῆς Μακεδονίας, ἐπιβεβαιώνεται ἡ ἄποφη τῆς F. Papazoglou, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία “l'âge d'entrée à l'éphébie n'était pas strictement fixé”.¹²⁰

΄Αδιευκρίνιστη είναι καὶ ἡ σχέση τοῦ γυμνασίαρχου Κρεινία Φιλάτου μὲ τὸν πρωτοστάτη καὶ ἐπιμελητὴ τῆς ἐπιγραφῆς Φιλάτα Φιλάτου.¹²¹ Οἱ Μ. Β. Χατζόπουλος καὶ Λ. Δ. Λουκοπούλου θεωροῦν πολὺ πιθανὸν ὅτι ὁ πρωτοστάτης Κρινίας, γιὸς τοῦ Φιλάτου, είναι ὁδελφὸς τοῦ γυμνασίαρχου Νεικοκλέα Φιλάτου καὶ τοῦ ἐφήβου τῆς Ἰδιας ἐπιγραφῆς Γοργία Φιλάτου.¹²² Μὲ δεδομένη ὡστόσο τὴν Ἰδιαίτερα συχνὴ χρήση τοῦ ὀνόματος Φιλάτας στὴν προσωπογραφία τῶν Καλινδοίων, ἡ ὑπαρξὴ συγγένειας μεταξὺ τῶν προσώπων ποὺ ἀναφέρονται στὸν κατάλογο δὲν μπορεῖ νὰ ἔξαχριβωθεῖ.

7. Ὀνόματα

Ἡ πλειονότητα τῶν ὀνομάτων ποὺ ἀναφέρονται στὸν κατάλογο τῶν ἐφήβων ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν ἐλληνικῶν ὀνομάτων καὶ είναι ἡδη γνωστὰ στὴν προσωπογραφία τῶν Καλινδοίων.¹²³ Κάποια ἀπὸ αὐτά, ὅπως π.χ. τὰ Ἀντίγονος, Λυσίμαχος καὶ Φιλάτας συνδέονται μὲ τὴν παρουσία Μακεδόνων στὴν περιοχή.¹²⁴ Μὲ τὴν παρουσία τῶν Μακεδόνων καὶ τὴν ἐπίσημη παραχώρηση ἀπὸ αὐτοὺς τοῦ προνομίου οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ νὰ είναι οἱ ἐπώνυμοι τῆς πόλης¹²⁵ συνδέεται ὁπωδήποτε καὶ τὸ θεοφόρο ὄνομα Ἀσκληπιόδωρος. Ἡ σχετικὰ σπάνια παρουσία τοῦ ὀνόματος στὰ Καλίνδοια κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχή, ἡ ὁποία δικαιολογημένα προκαλεῖ ἐντύπωση στοὺς Μ. Β. Χατζό-

120. Papazoglou, “Stèles”, 243.

121. Οἱ πρωτοστάται Φιλιπποὶ καὶ Λούκιος Παραμόνου στὸν κατάλογο ἀπὸ τὴν Στύβερρα τοῦ ἔτους 50/51 (βλ. ἀνωτ. σημ. 114) είναι πιθανότατα τέκνα τοῦ Παραμόνου γιοῦ τοῦ Φιλίππου, ὁ ὁποίος σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο κατάλογο ἐγλαβών κυάθῳ, ἦλειψεν δρακτῷ, *IG X 2 2*, 324 app. cr.

122. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 320-321.

123. Γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ πλήθυσμοῦ τῆς πόλης βλ. καὶ Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 117-122.

124. Ἡ ἐγκατάσταση Μακεδόνων στὰ Καλίνδοια τεκμαίρεται ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν ἱερέων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, στὸν ὁποῖο ἀπαντᾶ ἡ ἔκφραση [οἵδε] ἱερεῖς ἐγένοντο | [ἀφ' ο]ὗ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἔδωκε Μακεδόσι | Καλίνδοισα καὶ τὰ χωρία | τὰ περὶ Καλίνδοια Θαμισκίαν, Καμακαίαν, Τριπολῖτιν, *SEG* XXXVI 626, Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 110-117 ἀρ. Κ31, στ. 4-10. Βλ. ἐπίσης *SEG* XLII 584, XLV 766, XLVIII 802. *Bull.épigr.* 1998, 262. Γιὰ τὰ ὀνόματα βλ. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 221-222, 283, 320-321.

125. Βλ. Ἐμ. Βουτυρᾶς, “Ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ στὴν ἀρχαία Μακεδονία”, *Ἄρχαια Μακεδονία* 5 (1989) [1993] 251-265 καὶ Ἰδιαίτερα 257-258.

πουλο καὶ Λ. Δ. Λουκοπούλου, μόνο ώς συμπτωματικὴ θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ.¹²⁶ Τὸ ὄνομα γνωρίζει εύρυτατη διάδοση τόσο στὴ Μακεδονίᾳ, ὅσο καὶ στὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸ κόσμο,¹²⁷ ἐνῷ ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ στὴν πόλη εἶναι γνωστὴ καὶ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους.¹²⁸ Ἰδιαίτερα συχνὰ στὴν προσωπογραφία τῶν Καλινδοίων εἶναι τὰ ὄνόματα Ἱέρων καὶ Νείκων,¹²⁹ ἐνῷ λιγότερες εἶναι οἱ μαρτυρίες ποὺ ἀφοροῦν στὰ ὄνόματα Θεόφιλος καὶ Νεικόμαχος,¹³⁰ ὅπως καὶ στὸ θεοφόρο ὄνομα Ἡράκων.¹³¹ Γιὰ πρώτη φορὰ ἀπαντοῦν στὴν πόλη τὰ ὄνόματα Ἐπιμένης, Νεικόδημος καὶ Φίλητος, εἶναι ὡστόσο γνωστὰ στὴ Μακεδονίᾳ καὶ στὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸ κόσμο ἡδη ἀπὸ τὴν κλασικὴ ἐποχὴ.¹³² Τὸ ὄνομα Κρεινίας, τὸ ὅποιο στὴ Μακεδονίᾳ ἀπαντᾶ μόνον στὰ Καλινδοία, εἶναι γνωστὸ στὴ Μυτιλήνη, στοὺς Δελφοὺς καὶ Ἰδιαίτερα στὴ δυτικὴ Λοκρίδα.¹³³ Τὸ θηλυκὸ Κρινὼ ἀπαντᾶ σὲ μία ἐπιτάφια στήλη ἀπὸ τὴ Βεργίνα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.¹³⁴

“Οσον ἀφορᾶ στὰ μὴ ἐλληνικὰ ὄνόματα Ἰδιαίτερα συχνὰ μαρτυροῦνται στὴν πόλη τὰ ὄνόματα Βεῖθυς καὶ Κότυς. Τὸ πρῶτο ἀποτελεῖ “un de ces noms autochtones de la Macédoine orientale, qui fut absorbé et assimilé par les Thraces

126. Πρβλ. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 229.

127. Μόνο στὴ Μακεδονίᾳ ὑπάρχουν 37 μαρτυρίες τοῦ ὄνόματος: *LGPN* IV s.v. Γιὰ τὴ διάδοσή του στὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸ κόσμο βλ. καὶ F. Mora, “Nomi teofori e politeismo greco: prospettive di ricerca”, στό: G. Sfameni Gasparro (ἐκδ.), *’Αγαθὴ ἐλπίς. Studi storico-religiosi in onore di Ugo Bianchi* (Ρώμη 1994) 179.

128. Σισμανίδης “Λατρεία”, 185 ἀρ. 49.

129. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 202, 204, 264, 293.

130. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 202, 204, 264, 293.

131. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 202, 262. Γιὰ τὸ ὄνομα βλ. O. Masson, “L’onomastique de l’ancienne Byzance (épitaphes et monnaies)”, *EA* 23 (1994) 140 = *OGS* III 209, J. M. Fossey, “Ἡράκων”, *Boeotia Antica* 5 (1997) 71–90, *I. Byzantion* 67, *Bull. épigr.* 2001, 308 καὶ πρόσφατα P. M. Fraser, “The Ptolemaic Garrison of Hermoupolis Magna”, στό: E. Matthews (ἐκδ.), *Old and New Words in Greek Onomastics* (Οξφόρδη 2007) 80.

132. *LGPN* I–IV s.v. Γιὰ τὸν Ἰδιαίτερα προσφιλὴ χαρακτήρα τοῦ ὄνόματος Φίλητος κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ βλ. H. Solin, “Zur Geschichte der Namenssippe φίλος in der antiken Anthroponymie”, στό: M. Peachin (ἐκδ.), *Aspects of Friendship in the Graeco-Roman World. Proceedings of a conference held at the Seminar für Alte Geschichte, Heidelberg on 10-11 June, 2000* (Portsmouth 2001) 59.

133. *LGPN* I s.v., *LGPN* IIIB s.v. Γιὰ τὸ ὄνομα βλ. Fr. Bechtel, *Die historischen Personennamen des griechischen bis zur Kaiserzeit* (Halle 1917, ἀνατ. Hildesheim 1964) 263 καὶ L. Robert, “Noms de Personnes et civilisations grecque. I. Noms de personnes dans Marseille grecque”, *JS* 1968, 197–199 (= *OMS* VII, 141–143).

134. *SEG* XXXV 787: Κρινὼ Ἀδύμου.

avec d'autres éléments onomastiques”,¹³⁵ ἐνῶ γιὰ τὴ συχνὴ παρουσία τοῦ δευτέρου στὴν περιοχὴ τῶν Καλινδοίων οἱ Χατζόπουλος καὶ Λουκοπούλου θεωροῦν ὅτι εἰναι ἐπίσης ἐνδεικτικὴ “une origine autochtone”.¹³⁶ Τὸ ὄνομα Βένζης, ἀπὸ τὴ θρακικὴ θεότητα Βενδίς, ἀπαντᾶ μία ἀκόμα φορὰ στὴν προσωπογραφία τῶν Καλινδοίων.¹³⁷ Γνωστὸ κυρίως στὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία εἰναι τὸ “προελληνικό” ὄνομα Μέστος (ἐδῶ ὡς πατρώνυμο τοῦ ἐφήβου Βείθυος).¹³⁸ Τρεῖς ἐφήβοι στὰ Καλίνδοια φέρουν τὸ ὄνομα Μέστεις,¹³⁹ ἐνῶ στὴ λοιπὴ Μακεδονία καὶ Θράκη ἀπαντοῦν οἱ τύποι Μέστα (θηλ.), Μέστας, Μέστης, Μέστυς, Μεστύλας/ης/ος καὶ τὰ σύνθετα Μεστίκενα, Μεστίκενθος, Μεστούπτορις, Μεστυπαίβης.¹⁴⁰ Τὸ ὄνομα Τράλεισος, τὸ ὅποιο φέρει ὡς πατέρας τοῦ ἐφήβου Ἀντιγόνου, εἰναι, ἐξ ὅσων γνωρίζουμε, ἀγνωστὸ ἀπὸ ἀλλού. Ωστόσο, στὰ Καλίνδοια, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες πόλεις τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης μαρτυρεῖται τὸ ὄνομα Τράλ(ε)ις.¹⁴¹ Τὸ ἴδιο ὄνομα φέρουν ἐπίσης κάποιος θρακικῆς καταγωγῆς στρατιώτης καὶ ἔνας ἀγνωστῆς προέλευσης δοῦλος στὴν Ἀθήνα,¹⁴² ἐνῶ γνωστὸ εἰναι στὴ Θάσο, τὴν Εὔβοια, τὴν Κρήτη, τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴ Ρώμη.¹⁴³ Γνωστὸ εἰναι ἐπίσης τὰ σύνθετα Τραλικέλας, Τραλίπορις, Τρολι-

135. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 232-233, F. Papazoglou, “Stèles anthropomorphes et amorphes de Pélagonie”, *ZAnt* 27 (1977) 146-147, τῆς ἴδιας, “Structures”, 166-167, καὶ H. Solin, “Thrakische Sklavennamen und Namen Thrakischer Sklaven in Rom”, στό: *Studia in Honorem Georgii Mihailov* (Σόφια 1995) 438-439 (μὲ παραδείγματα τοῦ ὄνόματος ἀπὸ τὴ Ρώμη).

136. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 277-278.

137. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 87-90 K9 (= *SEG* XLII 580) στ. 78: Βένζης Δι<ο>σκουρίδου. Γιὰ τὴ χρήση τοῦ ὄνόματος Βενδίς ὡς ἀνθρωπωνύμῳ βλ. O. Masson, “Les noms théophores de Bendis en Grèce et en Thrace”, *MH* 45 (1988) 6-12 (= *OGS* II, 605-611). Γιὰ τὸ ὄνομα Βένζης, Masson, ὁ.π. 11-12 καὶ Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 233.

138. Papazoglou, “Structures”, 161-168. Γιὰ τὸ ὄνομα βλ. ἐπίσης Fraser (σημ. 131), 84.

139. Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* II, 289-290. Βλ. ἐπίσης Hatzopoulos–Loukopoulos, *Recherches* I, 109 ἀρ. K30 (= *SEG* XLII 607): ΗΣ ὁ πρὶν Μέστιος.

140. *LGPN* IV, s.v.

141. *LGPN* IV, s.v., Hatzopoulos Loukopoulos, *Recherches* II, 316 καὶ M.-G. Parisaki, *Prosopography and Onomasticon of Aegean Thrace* («Μελετήματα» 49· Ἀθήνα 2007) 255.

142. Βλ. πρόσφατα M. J. Osborne – S. G. Byrne, *The foreign residents of Athens. An Annex to the Lexicon of Greek Personal Names: Attica* (Λουβαίνη 1996) 109 ἀρ. 2591 (ca. 3ος αἰ. π.Χ.) καὶ 356 ἀρ. 8083 (405 π.Χ.).

143. *LGPN* I, s.v., S. Minon, “Remarques onomastiques sur l’inscription crétoise de Chamalévri”, *ZPE* 160 (2007) 108, *Bull.épigr.* 2008, 441, D. Foraboschi, *Onomasticon Alterum*

πορίσκος, ἦ ἀκόμα Δαλατραλις, Είσατραλις, Μουκατραλις κλπ.¹⁴⁴ Πιθανή είναι ἡ σύνδεση τοῦ ὄνόματος μὲ τὸ ἐθνικὸ Τραλ(λ)εῖς, οἱ ὄποιοι ὑπηρετοῦν ὡς μισθοφόροι στὰ στρατεύματα τῶν βασιλέων τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς.¹⁴⁵ Τὰ ρωμαϊκὰ ὄνόματα Μᾶρκος, τὸ ὄποιο φέρει ὡς supernomen ὁ ἔφηβος Ἀσκληπιόδωρος, γιὸς τοῦ Ἀσκληπιοδώρου (στ. 15) καὶ Φίρμος (στ. 19), ἀν καὶ ἀπαντοῦν γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προσωπογραφία τῶν Καλινδοίων, είναι ἡδη γνωστὰ στὴ Μακεδονία καὶ στὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸ κόσμο.¹⁴⁶ “Αν ἡ ἀνάγνωση τοῦ πατρωνύμου τοῦ ἔφηβου Ἡράκωντος, Λαικίου, είναι ὀρθή, πρόκειται πιθανότατα γιὰ ἐνα ἀμάρτυρο μέχρι τώρα gentilicium Laecius (γνωστὸ είναι τὸ Laecus).¹⁴⁷ Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ χρήση του ὡς προσωπικοῦ ὄνόματος συνδέεται ἀφενὸς μὲ τὴν παρουσία τῆς gens Laecia στὰ Καλινδοία καὶ ἀφετέρου μὲ τὴν ὑπαρξη μικτῶν γάμων μεταξὺ Ρωμαίων πολιτῶν καὶ peregrini ποὺ δὲν ἔχουν τὸ ius conubii.¹⁴⁸

Papyrologicum. Supplement al Namenbuch di F. Preisigke (Μιλάνο 1971) s.v., Solin (σημ. 135), 441 (SEG XLV 832) καὶ τοῦ ἴδιου, *Die Stadtrömischen Sklavennamen. Ein Namenbuch* (Στούτγαρδη 1996) 610. Βλ. ἐπίσης καὶ O. Masson, “Une question delphique: qui étaient les «Mysiens» de Lilaia?”, REG 106 (1993) 166, SEG XLIII 223.

144. Βλ. σχετικὰ D. Detschew, *Die thrakische Sprachreste* (Βιέννη 1957) 518-520, LGPN IV, 374, D. Dana, “Les noms de facture Thrace dans LGPN IV: Les noms fantômes et d'autres corrections”, ZPE 157 (2006) 133, 135.

145. Βλ. σχετικὰ L. Robert, “Notes d'épigraphie hellénistique”, BCH 59 (1935) 425-427 (=OMS I 182-184), E. Polaschek, RE VI A, 2 (1937) 2091-2093 ἀρ. 1, M. Launey, *Recherches sur le armées hellénistiques* (Παρίσι 1949· ἀνατ. 1987) 398-402 καὶ Masson (σημ. 143), 166. Τὸ ἐθνικὸ Τραλ(λ)εῖς μαρτυρεῖται καὶ σὲ ἀναθηματικὴ στὸ Διόνυσο ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Δράμας (2ος αἰ. π.Χ.)· βλ. X. Koukououlis-Χρυσανθάκη, «Ἀρχαῖος οἰκισμὸς Δράμας. Νέα ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ ιερὸ τοῦ Διονύσου», στό: ‘Η Δράμα καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Ιστορία καὶ πολιτισμός. Πρακτικὰ Δ' ἐπιστημονικῆς συνάντησης, Δράμα 16-19 Μαΐου 2002, Δράμα 2006, 57-72.

146. LGPN IV, s.v. Βλ. σχετικὰ καὶ H. Solin, “Latin Cognomina in the Greek East”, στό: O. Salomies (ἐκδ.), *The Greek East in the Roman Context. Proceedings of a Colloquium organised by the Finnish Institute at Athens, May 21 and 22, 1999* (Helsinki 2001) 189-202 καὶ κυρίως 196.

147. Γιὰ τὸ gentilicium Laecius βλ. W. Schulze, *Zur Geschichte Lateinischer Eigennamen* (Βερολίνο-Ζυρίχη-Δουβλίνο 1966) 586 30, H. Solin-O. Salomies, *Repertorium nominum gentilicium et cognominum Latinorum* (Hildesheim-Zürich-New York 1994²) 100.

148. F. Papazoglou, “Grecs et Romains à Stuberra. Problèmes de romanisation”, *Ἄρχαια Μακεδονία* 4 (1983) [1986] 431-436, A. D. Rizakis, “Anthroponymie et société. Les noms romains dans les provinces hellénophones de l'empire”, στό: A. D. Rizakis (ἐκδ.), *Roman Onomastics in the Greek East. Social and Political Aspects. Proceedings of the International Colloquium on Roman Onomastics, Athens, 7-9 Sept. 1993* («Μελετήματα» 21· Αθήνα 1996) 22 καὶ Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches* II, 341-342.